GÖTEBORGS UNIVERSITET

INSTITUTIONEN FÖR SPRÅK OCH LITTERATURER

NYUPPTÄCKT BÖNBOK I SKARA

Proveniens, innehållslig och språklig analys, översättning

Solveig Eliasson

Uppsats/Examensarbete:	15 hp
Program och/eller kurs:	SL 2103
Nivå:	Avancerad nivå
Termin/år:	Vt 2019
Handledare:	Antoaneta Granberg
Examinator:	Svetlana Polsky

Abstract

Uppsats/Examensarbete:	15 hp
Program och/eller kurs:	SL 2103
Nivå:	Avancerad nivå
Termin/år:	Vt 2019
Handledare:	Antoaneta Granberg
Examinator:	Svetlana Polsky
Nyckelord:	
	Molitvoslov, handskrift, Skara Stifts- och landsbiblioteket, ryska krigsfångar

---

En handskriven bönbok hittades av en tillfällighet i Stifts- och landsbiblioteket i Skara, undersöktes av Antoaneta Granberg och Mirja Varpio och kom att ingå i en katalog över kyrkoslaviska böcker i Göteborgsregionen.[1]

Proveniensen ät mycket oklar och enda belägg är en anteckning om inbindning 1951 vid Riksarkivets bokbinderi i Göteborg. Den första delen av denna uppsats utgörs av en undersökning av olika teorier om anknytningen till Skara; donationer, gåvor eller av krigsfångar medförd bok till Skara i samband med Gustav III:s krig. Bland krigsfångarna fanns en präst, namngiven både i *Göteborgs tidningar* från 1790 och i dokument på Krigsarkivet i Stockholm.

De första 25 sidorna har återgivits och översatts och i samband därmed har handstil, ortografi och grammatiska företeelser analyserats, vilket visar på en tillkomst på 1700-talet.

Slutligen har bönernas innehåll och sammanställning studerats i jämförelse med bönböcker från 1600-talet, 1900-talet samt nätbaserade utgåvor varvid framkommit att morgonböner och böner inför sänggåendet har samma urval i fråga om urval av böner, ordningsföljd och rubriker.

[1] Antoaneta Granberg & Mirja Varpio, *Church Slavonic Books in Sweden* (Göteborg: ACTA UNIVERSITATIS GOTHOBURGENSIS, 2009).

Innehållsförteckning

Inledning 7
Syfte 8
Metod 9
Material 10
Tidigare forskning 12
Proveniens 13
  Biblioteket i Skara 13
  Dokumentation 14
  Hur kan MS ha hamnat i Skara? 15
    Donation eller gåva 15
    Krigsbyte 15
    Krigsfånges bönbok 15
  Sammanfattning 17
Presentation av använt material 18
  MS 18
  MU 18
  Bönböcker från 1900-talet 19
  Nytryck av bönböcker på kyrkoslaviska 19
  Bönbok på svenska 19
  Webbsidor 19
Böner 20
  Bönerna i MS 20
  Böner i övrigt material 21
  Bönerna i tre webbplatser och i Ortodox bönbok 22
  Bönernas benämning i olika utgåvor 22
  Kyrkofäder 23
  Sammanfattning 24
Bönernas innehåll 25
  Böner till Gud fader 25
  Böner till Guds moder 25
  Böner till Skydddsängeln 27
  Bön till den Helige ande 28
  Förkortningar och inledningar 29
Återgivning och översättning av bönerna s. 1v-13v 30
Paleografi 48

Bokstäver 48
vokaler: 48
konsonanter: 48
Utveckling av handstilar 48
Ortografi 51
Varianter av bokstaven ρ 52
Varianter av bokstaven O 52
Varianter av bokstaven ß 52
Varianter av bokstaven ꝛ 53
Sammanfattning 54
Felskrivningar/varianter 55
Exempel på felskrivning/varianter 55
Kommentar 56
Språkhistoria 57
Utveckling av sekulärt och kyrkligt språk 57
Dialektala drag 57
Grammatik 59
Substantiv 59
Verb 59
Adjektiv 60
Slutsatser 61
Diskussion och sammanfattning 62
Referenslista 63
Bilagor 67

Inledning

I källaren på Stifts- och landsbibliotekets i Skara gamla byggnad påträffade biblioteksassistenten Sven-Olof Ask 2008 av en tillfällighet två gamla böcker, dolda bakom några andra ålderdomliga böcker. I denna byggnad, numera kallad forskaravdelningen finns bibliotekets äldre samlingar. Dessa böcker, en handskrift och en tryckt bok, båda på kyrkoslaviska med kyrillisk skrift, påminde Ask om ett e-mail som han mottagit ett år tidigare från universitetslektor Antoaneta Granberg och Mirja Varpio. Han kontaktade dem för att berätta om sin upptäckt.

Granberg och Varpio hade tidigare, 2007, inlett ett projekt vars syfte var att katalogisera böcker på kyrkoslaviska som finns registrerade på Göteborgs Universitetsbibliotek och i Hvitfeldska samlingen. Inför denna katalogisering skickades e-mail till ett antal bibliotek i hela landet bl.a. till Skara. Genom Asks fynd kom katalogiseringen att utökas och även inkludera de två nyupptäckta böckerna från Skara.

Dessa överraskande fynd på en oväntad plats utanför den akademiska sfären väckte mitt intresse särskilt som jag har haft större delen av mitt yrkesliv som lärare på Katedralskolan i Skara.

Syfte

Syftet med denna uppsats är att undersöka handskriften från Skara, fortsättningsvis benämnd MS (Molitvoslov Skara), dess ursprung, textåtergivning och innehåll.

Att undersöka bokens proveniens, Skaras biblioteks historia, införskaffande av böcker samt historiska händelser med anknytning till Skara.

Att undersöka bokens utseende, skrift samt bönernas benämning, innehåll och sammanställning. Utöver redogörelse för bönerna i MS är syftet att jämföra förekomsten av samma böner i andra samlingar av böner från olika tidsperioder.

Att återge de 25 första sidorna diplomatariskt (dvs. noggrant[2]) samt översätta dem med kommentarer rörande paleografi, ortografi och grammatik. I denna del av undersökningen begränsar jag mig till de första sidorna eftersom de består av en samling böner skrivna av en särskild skrivare, benämnd B.[3] Materialets begränsning motiveras också av denna uppsats karaktär av magisteruppsats.

[2] http://www.humanistportalen.se/artiklar/filologi/filologi-och-textkritik/?pageNo=2
[3] Granberg & Varpio 2009, s.19.

Metod

Med anledning av olika typer av undersökningar använder jag mig av varierande metoder enligt nedanstående:

Genom studier av Skara Stifts- och landsbiblioteks historia dokumentera hur biblioteket byggts upp genom donationer, inköp och gåvor.

Genom intervjuer med bibliotekarier i Skara få förslag på andra institutioner och arkiv, t.ex. Kungliga Biblioteket i Stockholm, Riksarkivet i Göteborg och Krigsarkivet i Stockholm för att få mer kunskap om bönbokens proveniens.

Beträffande ryska krigsfångar i Skara under Gustav III:s krig förutom sekundärlitteratur studera dokumentation från Krigsarkivet i Stockholm samt artiklar i *Götheborgs tidningar* från 1790-talet.

Förutom redogörelse för den ortodoxa kyrkans böner, särskilt för dem som förekommer i MS, också göra en jämförelse med andra utgåvor av dessa böner, både äldre och nyare, framför allt från Carolina Rediviva i Uppsala, Universitetsbiblioteket i Stockholm samt nätbaserade utgåvor.

Genom närläsning av de första 25 sidorna, i MS, granska paleografi, ortografi och grammatik samt översätta motsvarande sidor.

Material

Materialet för uppsatsen utgörs av den ovannämnda handskriften, MS. För mer utförlig presentation av denna handskrift, se s. 17.

I redogörelsen för bönerna i MS har jag använt följande material för jämförelse. Detta är framför allt en gammal bönbok tryckt i Černigov, 7.VIII 1692, i katalogen på Carolina rediviva i Uppsala (Ksl.54) benämnd Molitvoslov, fortsättningsvis MU. Jag har undersökt hela bokens uppbyggnad, omfång och innehåll och framför allt jämfört enstaka böners benämningar, stavning och ordval.

Ytterligare material för motsvarande jämförelser är:

Зайончковский, Николай Чеславович Молитвы и песнопения православного молитвослова (для мирян) : с переводом на русский язык, объяснениями и примечаниями Николая Нахимова. С.-Петербург: Синодальная типография, 1912. https://www.prlib.ru/item/427573 [hämtad 2019-05-07].

Молитвословъ, (Москва: Полровский Женский Монастырь, 2016).

Kratkij pravoslavnyj molitvoslov, (Moskva: Izdanie Moskovskoj patriarchii, 1990).

Molitvoslov, (Moskva: Sinodal′naja tipografija, 1902).

Christofer Klasson, *Ortodox bönbok*, (Pro Veritate Uppsala 1992).

Slutligen har jag valt tre nätbaserade samlingar där jag också undersökt förekomsten av enskilda böner, benämningar samt i vilket sammanhang de återges.

I den första nätbaserade samlingen böntexter, som jag undersökt, finns Молитвы утренние morgonböner, respektive Молитвы на сон грядущим, kvällsböner, på följande länkar:

https://www.molitvoslov.com/text893.htm och https://www.molitvoslov.com/text2.htm

Delvis samma böner i http://pravoslavie.ru finns på sidorna

http://www.pravoslavie.ru/put/biblio/molitva/44.htm, Молитва 2–я, святого Антиоха, ко Господу нашему Иисусу Христу

http://www.pravoslavie.ru/put/biblio/molitva/46.htm, Молитва 3–я, ко Пресвятому Духу

http://www.pravoslavie.ru/put/biblio/molitva/49.htm, Молитва 5–я (Господи Боже наш), Молитва 6–я (Господи Боже наш)

http://www.pravoslavie.ru/put/biblio/molitva/52.htm, Молитва 9–я, ко Пресвятой Богородице, святого Петра Студийского, Молитва 10–я, ко Пресвятой Богородице och Молитва 11–я, ко святому Ангелу хранителю

http://www.pravoslavie.ru/put/biblio/molitva/54.htm, Кондак Богородице

Slutligen har jag funnit samma böner, morgonböner i https://azbyka.ru/bogosluzhenie/molitvoslov/molitv02.shtml, samt kvällsböner https://azbyka.ru/bogosluzhenie/molitvoslov/molitv04.shtml.

Vid översättning, tolkning samt språkliga kommentarer av texterna har jag använt kyrkoslaviska lexikon[4] och fornkyrkoslaviska grammatikor[5] samt böcker om fornkyrkoslavisk och rysk språkhistoria, paleografi och ortografi.[6]

I arbetet med bönbokens proveniens har jag utgått från intervjuerna med Arne Sträng, Per-Ola Räf och Sven-Olof Ask, sekundärlitteratur rörande svensk historia, Krigsarkivets material samt *Götheborgs tidningar.*[7]

[4] Алексе́й С. Суворин, (ed.) *Словарь древнаго славянскаго языка* (Sankt Petersburg: 1899) [hämtad 2019 - 02-13].
[5] Boris Gasparov, *Old Church Slavonic* (Muenchen: LINCOM EUROPA, 2001). August Leskien, *Handbuch der Altbulgarischen Sprache* (Heidelberg: Carl Winter, Universitätsverlag, 1962.
[6] William K. Matthews, *Russian Historical Grammar* (London: Athlone press, 1960). Ian Press, *A history of the Russian language and its speakers* (Muenchen: LINCOM, 2007). Päivi Saurio, & Jussi Nuorluoto, *Kortfattad rysk språkhistoria* (Uppsala: Institutionen för moderna språk, Uppsala universitet, 2016). Михаил Н. Тихомиров & Анатолий В. Муравев, *Русская палеография.* (Moskva: Vyssaja škola, 1966). Victor V. Vinogradov, *The History of the Russian Literary Language from the Seventeenth Century to the Nineteenth* (Madison, Milwaukee, & London: The University of Wisconsin Press, 1969). Grigoriy O. Vinokur, *The Russian language A brief history* (Cambridge: Cambridge University Press, 1971). Alexis P. Vlasto, *A linguistic history of Russia to the end of the eighteenth century* (Oxford: Clarendon, 1986).
[7] *Götheborgs tidningar* 17/8 1790. *Götheborgs tidningar* 2/12 1790. Arne Sträng, f.d. länsbibliotekarie vid Stifts- och landsbiblioteket, Skara. Intervju 11/1 2017. Per-Olof Räf, f.d. bibliotekarie vid SLU Skara. Telefonintervju 5/2 2017. Sven-Olof Ask, biblioteksassistent vid Stifts- och landsbiblioteket i Skara. Intervju 16/5 2019.

Tidigare forskning

När MS återfunnits i Skara 2007, undersöktes den och kom att ingå i den beskrivning som utfördes av Antoaneta Granberg och Mirja Varpio och publicerades 2009 i boken Church Slavonic Books in Sweden (2009: s. 18–26). I katalogen beskrivs bokens utseende, olika skrivare samt illustrationer. Författarna konstaterar att antalet skrivare är fyra, att innehållet utgörs av en samling böner samt bl.a. kontakion, troparion, irmos, stichir och kanon (se s. 17). Bönerna dateras till sent 1600-tal/tidigt 1700-tal.

Proveniens

MS återfanns i källaren på Stift- och landsbibliotekets äldsta byggnad, numera forskningsavdelningen, och följande redogörelse för bibliotekets historia ger en bakgrund till möjliga teorier om hur MS hamnat på biblioteket i Skara. Den enda säkra uppgiften om bokens proveniens är att det längst bak i boken finns registrerat att den bundits in på Landsarkivets i Göteborg bokbinderi 1951. Den kyrkoslaviska boken, MS, har inte varit registrerad i bibliotekets samlingar förrän 2016.[8]

Biblioteket i Skara

Skara Stifts- och landsbibliotek har en mycket gammal historia genom att katolska kyrkan tidigt etablerades i Skara. Redan i Vidhemsprästens biskopslängd finns vittnesbörd att biskop Bengt den gode på 1100-talet inköpte böcker till domkyrkolibrariet[9] och efter en viss stagnation kom biblioteket att under 1600-talet på nytt inskaffa böcker vilket framgår av domkapitelsprotokollen[10].

Jesper Svedberg (född 1653 i Falun, död 1735 i Brunsbo utanför Skara) kom att betyda mycket för bibliotekets utveckling under sin tid som biskop 1703–1735. Han köpte i Stockholm böcker till biblioteket samt två privata samlingar och dessutom köpte domkapitlet Svedbergs egna skrifter. Svedberg var mycket angelägen om att skapa ett bibliotek i anslutning till stiftets kyrkor så att allmänheten skulle ha tillgång till undervisning och utbildning. En förteckning över inköpta böcker finns från början av 1700-talet och det finns också en förordning om Skara Domkyrkios och Gymnasii Bibliothec. Skara gymnasium grundades redan 1641, ett av de äldsta i landet och var en utveckling av diakonutbildningen, därav benämningen ”djäknar”.[11]

En annan betydelsefull person var Sven Hof som tjänstgjorde 1736–1757 bl.a. som gymnasieadjunkt. Han har beskrivit hur Domkyrkans böcker och gymnasiebiblioteket förvarades tillsammans i Domkyrkan och sedan på Hofs initiativ i ett nytt bibliotekshus som stod färdigt 1746.[12] Hof köpte böcker och donerade även sina egna böcker och originalmanuskript.[13]

Ytterligare en person knuten till gymnasiet var Sven Wilskman, som upprättade en katalog över bibliotekets böcker, de som hörde till kyrkan, respektive de som hörde till gymnasiet. För att utöka bokbeståndet hade man en förordning att en präst dödsbo skulle skänka en bok eller en penninggåva.[14]

En för biblioteket viktig period kallas den Luthska, efter far och son Luth, vilka innehade bibliotekarietjänsten under så gott som hela perioden från 1773 till 1844. 1830 gav Wilhelm Olof Luth ut en katalog, Catalog öfver Skara Kongl. Gymnasii Bibliothek, på 644 sidor där ca

8 Ask, intervju 2019.
9 Bengt Stenberg, ”Stifts- och Landsbiblioteket i Skara”, *Skara II 1700-1970*, (Skara: Skara Historiekommitté, 1952), s. 529.
10 Stenberg 1952, s. 529.
11 Stenberg 1952, s. 530.
12 Assar Larsson, ”Böcker och bibliotek i Skara från tidig medeltid till stormaktstidens slut”, *Skara I Före 1700,* (Skara: Skara Historiekommitté, 1986) s.786.
13 Stenberg 1952, s. 531.
14 Stenberg 1952, s. 534.

11 000 volymer finns registrerade. Katalogen finns idag på Stifts- och landsbiblioteket i Skara.[15]

1920 påbörjade dåvarande landsbibliotekarie Melander en nominalkatalog vilken avslutades av Jacobowsky under dennes tid som landsbibliotekarie.[16]

Under 1700-talet och början av 1800-talet erhöll biblioteket ett antal värdefulla donationer. Bibliotekets handskriftssamling utökades också väsentligt under denna tid med missalen och koralböcker och också ett stort antal handskrifter med västgötaanknytning.

Biblioteksbyggnaden var efter alla stora donationer alldeles för liten och 1858 invigdes den nya biblioteksbyggnaden som idag inrymmer forskningsavdelningen inom Skara Stifts- och landsbibliotek. Detta namn fick biblioteket genom riksdagsbeslut 1937 efter att under en period från slutet av 1800-talet hetat Skara stifts- och allmänna läroverks bibliotek. Den förste landsbibliotekarien var C. Vilh. Jacobowsky, 1938–1967.[17]

Dokumentation

I Landsarkivets i Göteborg ämbetsarkiv vol D7:4 finns dokumenterat att ”Kyrkslavisk” bok tillsammans med fem andra volymer inkommit 8/5 1951 för inbindning och levererats från bokbinderiet 31/5 samma år, (se bilagor 1 och 2).

Vid en intervju, som jag utförde 11/1 2017, med förre länsbibliotekarien i Skara, Arne Sträng, som tjänstgjorde vid Stifts- och landsbiblioteket från 1977 till 1995 föreslog han att söka information på Kungliga Biblioteket i Stockholm. Fram till 1975 hade Riksbibliotekarien huvudansvar för Stifts- och landsbiblioteken och en beställning om inbindning borde ha kommit från honom. Enligt Sträng gjorde riksbibliotekarien årliga inspektioner på Stifts- och landsbiblioteken och möjligen kunde det finnas rapporter om dessa på Kungliga Biblioteket.

Eftersom det inte finns namn på boken, då de första sidorna saknas, meddelades från Kungliga Biblioteket att man inte kan få fram någon dokumentation. Möjligen kunde det bland osorterade handlingar från 1951 finnas t.ex. en leveranssedel. Den 9/2 2017 gick jag igenom de lådor som rörde senare delen av 1950 och första delen av 1951 men där fanns inga handlingar.

Sträng föreslog också att man i samband med kommunaliseringen kunde ha fört över handlingar från biblioteket till kommunens arkiv. 14/ 3 2017 kontaktade jag arkivarie Jerry Magnusson som skulle börja undersöka saken. Jag fick inte någon ytterligare kontakt eftersom Magnusson lämnade sin tjänst.

Bibliotekarierna vid Stifts- och landsbiblioteken lär enligt Sträng haft årliga möten och ibland publicerat intressanta fynd etc. i Biblioteksbladet, men inte heller där fanns något att hämta.

Enligt biblioteksassistent Sven-Olof Ask finns ingen dokumentation till hjälp på själva biblioteket. I bibliotekets källarvåning inrättades 1960 arkivhyllor med ”rara” böcker och en särskild ”skattkammare” för äldre handskrifter, inkunabelsamling, krigsbyten och äldre tryckta böcker.[18]

---

[15] Stenberg 1952, s. 535.
[16] Arne Sträng, ”Skara Biblioteks samling”, *Skaramissalet* (Skara: Stiftelsen för utgivande av Skaramissalet, 2006), s. 70.
[17] Stenberg 1952, s.541.
[18] Sträng 2006, s. 70.

Hur kan MS ha hamnat i Skara?

Donation eller gåva

Bibliotekets böcker utökades under 1700- och 1800-talen med stora donationer och även gåvor av präster och boken skulle kunna ha funnits med där. Någon redogörelse för innehållet i donationerna finns inte. Om MS hade skänkts till Skara bibliotek före 1830 vore det möjligt att den finns med i den Luthska katalogen från 1830, men vid genomläsning av förteckningen av handskrifter, böcker från ”gamla” språk och teologiska skrifter fann jag inte MS och inte heller andra böcker på ryska eller andra slaviska språk från donationer. Enligt Sträng har det under hans tid som bibliotekarie funnits ett antal ryska böcker på vinden. Ask känner inte till några böcker på vinden.

Krigsbyte

Ett verk, som inte dokumenterats i Luths katalog, är Ustav o christijanskom zitii. Den består av tre avhandlingar i en samlingsvolym, som finns beskriven i Church Slavonic Books in Sweden. Där finns angivet på försättsbladet att detta verk är ett krigsbyte. *Denna bok är tagen på Walplattsen/vid Leipzig d. 18 October 1813 af/Sergeanten vid Westgötha/Regemente Engman och af honom/förärad till/ Skara Gymnasii bibliothek/ år 1820.*[19] Det är okänt om MS skulle ha skänkts vid detta tillfälle.

Krigsfånges bönbok

Av en tillfällighet fann jag i *Föreningen för Västgötalitteratur* nr 4 2016 en artikel med titeln ”Ortodox präst i Skara hösten 1790” av Per-Ola Räf, f.d. bibliotekarie på SLU, (se bilaga 3).

Han redogjorde för två artiklar från *Götheborgs tidningar*, 17/8 1790 och 7/12 1790, där det berättas om krigsfångar, som efter Gustav III:s krig mot Ryssland 1790 fördelats bland Skaraborgs städer, (se bilagor 4 och 5).

Att Räf redogör för dessa artiklar är också en ren tillfällighet. Vid ett samtal med honom den 6/2 2017 fick jag reda på att han är särskilt intresserad av historiska dokument angående händelser på 1600- och 1700-talen. Eftersom han är bosatt i Skara reagerade han på de artiklar i *Götheborgs tidningar* som han studerade rörande Gustav III:s krig, eftersom han fann artiklar från just Skara.

Under krig på 1700-talet, Stora nordiska kriget och Hattarnas ryska krig, hade Sverige lidit svåra förluster och förlorat landområden till Ryssland. Detta är en av anledningarna till att Gustav III ansåg att det vore lämpligt att på nytt starta krig. En annan anledning var att hans popularitet sjunkit och att ett framgångsrikt krig skulle både dölja hans dåliga finanser och öka hans popularitet. Dessutom hade Ryssland visat tendens att lägga sig i Sveriges inre angelägenheter.[20]

Tidpunkten ansåg Gustav III vara lämplig eftersom Ryssland under Katarina II inlett krig mot Turkiet och därigenom fanns få soldater i S:t Petersburg. Rykten gick att Gustav själv iscensatte ett ryskt anfall vid gränsen i juni 1788 så att han fick anledning att starta kriget. Svenska officerare motsatte sig kriget men svenska flottan begav sig mot Helsingfors och striderna både till lands och till sjöss påbörjades. Motståndet var mycket större än vad Gustav III kunnat föreställa sig och i flera viktiga slag led svenskarna allvarliga förluster, bland annat

[19] Granberg & Varpio 2009, s. 65–66.
[20] Ulf Sundberg, *Svenska krig 1541–1814,* (Stockholm: Hjalmarson & Högberg, 1998) s. 341.

vid Svensksund. Otjänligt väder gjorde också att flottan tvingades in i Viborgska viken och när slutligen vädret blev tjänligt lyckades man 3 juli i det s.k. Viborgska gatloppet ta sig förbi den ryska blockaden.[21]

Därefter var den svenska flottan mer framgångsrik och ryssarna led ett svårt nederlag. Den svenska segern vid Svensksund den 9 juli 1790 gjorde att man hade ett gott utgångsläge för fredsförhandlingar och fred slöts i Värälä den 14 augusti 1790.[22]

Inga landavträdelser gjordes och övriga fredsvillkor innebar att alla krigsfångar skulle friges utan lösen samt att Sverige skulle få föra ut spannmål varje år från ryska hamnar. Samtidigt med fredsavtalet skickades en order ut om fördelning av ryska krigsfångar, officerare och deras kalfaktorer, till städer i bl.a. Skaraborg.[23] Efter 3½ månad fick de återvända till Ryssland.[24]

Den 14/8 1790 nämns i *Götheborgs tidningar* fördelningen av fångar till Skaraborgs städer och här redovisas att 10 officerare och 6 drängar samt medföljande präst förlades till Skara.

I artikeln från den 2/12 1790 i *Götheborgs tidningar* nämns namnen på de officerare som varit förlagda i Skara, nämligen Kostomskoj, Karin, Abramow, Anastasief, Murganow samt namnet på den präst Efimi Michailow som var placerad just i Skara.

Vid besök på Krigsarkivet den 11 juli 2018 fann jag i Krigshandlingar 1788-1790 , IX, namnen på några av officerarna som är omnämnda i *Götheborgs tidningar* t.ex. Murganoff, och Karin samt prästen som var förlagd i Skara, nämligen Michaelow (annan stavning), (se bilaga 6).

En redogörelse i *Götheborgs tidningar* för de olika tjänster som förekommer i ”den Grekiska Kyrkan” finns också, samt en beskrivning av Michailow återgiven av Per-Ola Räf:

”Hwad Michailow angår, så ägde han et nog intagande wäsende, et wackert utseende, en ålder af 43 och klanderfria Seder; men war mindre läraktig af Swenska Språket, än Officerarne.”

Vad gäller Michailows ämbete så sägs det att han var Swäschännik och en sådan bekrivs på följande sätt:

”Ifrån de mindre graderne avancerar man til denna högsta, och det säger sig således sjelft, at en Swäschännik ej har några studier, at han ej förstår Latin, eller Grekiska, eller hwad annat som hälst, utom läsa Ryska, sjunga och något skrifwa. Wår, här så kallade Pastor Michailow förstod likwäl äfwen Polskan, såsom född wid Polska Gränsen.” (Se bilaga 3).

Även under 1788 och 1789 hade ryska krigsfångar vistats i Skara. T.ex. i september 1789 fick man stänga ”scholähuset” för inkvartering av 93 ryska fångar, sorgsna över sin situation men efter förplägnad blev de muntrare och framförde till och med rysk dans.[25]

Kanske hade prästen med sig en bönbok eller kanske han själv skrev ner sina böner?

[21] Sundberg 1998, s. 349, Leif Landen, *Gustaf III En biografi* (Stockholm: Wahlström Widstrand, 2004) s. 309.
[22] Sundberg 1988, s. 350.
[23] *Götheborgs tidningar* 17/8 1790.
[24] *Götheborgs tidningar* 2/12 1790.
[25] *Götheborgs tidningar* 29/9 1789.

Sammanfattning

Som framkommit av tidigare redogörelse för MS proveniens finns endast belagt inbindningen 1951 i Landsarkivets i Göteborg arkiv. Efter sökande i Stifts- och landsbibliotekets kataloger och dokument vid Kungliga Biblioteket samt förfrågningar vid Skara kommun har inget framkommit som ger klarhet i proveniensen.

En intressant möjlig förklaring till varför MS hamnade i Skara är dock att ryska krigsfångar vistades i Skara år 1790. Detta finns belagt i *Götheborgs tidningar.* Dessutom finns några av fångarna registrerade i Krigsarkivet i Stockholm. Att en av fångarna var präst stärker denna möjlighet. Bokens storlek gör den behändig att medföra under resor. Dessutom stämmer åldern, sent 1600-tal eller tidigt 1700-tal[26] med vistelsen i Skara. Att däremot prästen skulle ha skrivit själv verkar föga troligt eftersom boken är sammansatt av fyra skrivares verk.[27]

[26] Granberg & Varpio 2009, s. 18.
[27] Granberg & Varpio 2009, s. 19.

Presentation av använt material

MS

I Antoaneta Granbergs och Mirja Varpios katalog Church Slavonic Book in Sweden redogörs för MS utseende och innehåll. Storleken är Folio 105x 60, bindningen 113x63[28] och antalet blad 158. Boken har modern foliering.

Början och avslutning saknas i manuskriptet, som restaurerats minst fyra gånger, senast 1951 i Landsarkivets i Göteborg Bokbinderi. Nya folio har lagts till under de tre första restaureringarna.

Handskriften är utförd av fyra skrivare, namngivna som A, B, C och D där skrivare A har utfört större delen av handskriften s. 28r–158v, B s. 1r–13v, s. 20r–23v, C s.14r–19v och D s. 24r–25v. Med r = recto avses bladets framsida, med v = verso, bladets baksida. A har skrivit med brunt bläck och övriga med svart. Det finns anfang dvs. inledande bokstav som framhävs av sin storlek, ibland färg och utsmyckning, i de texter som är skrivna av A och B, samt röda initialer och dekorativ ram i texter skrivna av B. Dekorationerna bär drag av tryckta böcker.[29]

Sidor 1r–27v utgörs av en vanlig bönbok. Den innehåller böner inför morgonen, förkortningar från midnattsgudstjänsten, inledning till kvällsböner samt en samling kvällsböner. Sidor 28r–64v utgörs av Festal Menaion, en liturgisk bok, s. 65r–95r en kort Octoechos, ”Åtta-tonsboken”[30] och slutligen s. 95v–131v чинъ повечерїе вολъшее, ritual vid kvällsgudstjänst, och s. 132r–156v послѣдованїе, ritual efter valfri gudstjänst.[31]

Övriga benämningar som förekommer är kanon (rättesnöre, ursprungligen bibliska hymner i samband med morgongudstjänsten) med irmos (kedja, förbindelse) som inleder varje led i kanon. Därutöver förekommer troparion, olika typer av korta hymner, t.ex. dagens huvudhymn,[32] Hit hör också de hymner som sjungs efter varje irmos, samt stichirer, vilka utgörs av korta verser, tagna från Psaltaren.[33] I resterande del av MS finns kondakion, ursprungligen en lång dikt, följd av strofer, kallade ikos.[34]

MU

MU är storleksmässigt jämförbar med MS, men innehåller fler sidor, 520. Denna bok är tryckt i Černigov,7.VIII 1692 och finns nu på Carolina Rediviva (Ksl.54). På försättsbladet står: Молитвословъ Содержа всеѣъ дневнѫю и ночнѫю слѫжбѫ etc. På efterföljande sida under rubriken finns en lång innehållsförteckning, (se bilagor 7 och 8).
Av böneavsnitten i MU är den sista Мλтвы Nа сна грѧдещи helt återgiven i MS och från Мλтвы ѿ сна востав återfinns det sista avsnittet/ sidorna i början av MS, dvs. efter de sidor som saknas.

[28] Granberg & Varpio 2009, s. 18.
[29] Granberg & Varpio 2009, s. 19.
[30] Klasson 1992, s. 12.
[31] Granberg & Varpio 2009, s. 21–25.
[32] Christofer Klasson, *Ortodox bönbok* (Uppsala: Pro Veritate, 1992), s. 12.
[33] Klasson 1992, 8–13.
[34] Klasson 1992, s. 11.

Bönböcker från 1900-talet

De två tryckta böckerna, på ryska, från Stockholms universitetsbibliotek från 1902 resp. 1990 har båda likartat innehåll.

Bönboken från 1990, *Kratkij pravoslavnyj molitvoslov*, innehåller fem böngrupper, молитвы: Молитвы утренние, Молитвы в продолжение дня, Молитвы на сон грядущим, Молитвы на разные случаи, Молитвы блогослужебные, fyra grupper Тропари, därefter Приготовление к исповеди, Последовние ко Святому Причащению, Благодарственные молитвы по Святом Причащении, därefter ytterligare tre böngrupper: Молитвы Господу Иисусу Христу, Молитвы Божией Матери, Молитвы некоторым святым och slutligen Некоторые псалмы, выражающие чувствования верующего.

Den äldre boken från 1902 *Molitvoslov*, har liknande uppställning dvs. först några grupper med böner, här fyra stycken: Молитвы утреннія, Молитвы въ продолженіе дня, Молитвы на сонъ грядущимъ, Молитвы относящіяся, къ Блогослуженію, въ церкви совершаему, delvis desamma som boken från 1990. Därefter följer fem grupper med olika Тропари, кондаки, молитвы и стихи, ytterligare Молитвы на разние случаи, Нѣкоторые псалмы выражающіе чувствованія вѣрующаго och slutligen Акафистъ Сладчайшему Господу нашему іисусу Христу.

Nytryck av bönböcker på kyrkoslaviska

Ytterligare två bönböcker är intressanta med hänsyn till jämförelsematerialet.

Den första är en utgåva på kyrkoslaviska tryckt i Sankt Petersburg 1912, *Молитвы и песнопения православного молитвослова (для мирян)* med översättning och tolkning på ryska (https://www.prlib.ru/item/427573) I början av boken finns avgränsat två kapitel Глава 1, Молитвы утренния, morgonböner, och Глава 2, Молитвы вечерния, kvällsböner, samt därefter ett antal kapitel med böner vid olika tillfällen, inför gudstjänsten, inför helgdagar m.m.

Den andra boken, Молитвословъ, tryckt i Moskva 2016, börjar med samma två kapitel som ovanstående, М҃твы оутреннїа och М҃твы на сонъ градѧщымъ vilka följs av olika kanones och akathister samt böner till Gudsmoder, Jesus Kristus, Skyddsängeln m.m.

Bönbok på svenska

Slutligen finns i en bönbok på svenska, av Christofer Klasson, som är en redogörelse för den ortodoxa gudstjänsten och olika termer samt ett antal böner på svenska, ordnade efter underrubrikerna Morgonböner, Böner under dagens lopp, Aftonböner, Böner vid skilda tillfällen, Tidebönerna m.fl.

Webbsidor

På webbsidorna som finns presenterade i avsnittet Material finns hela liturgier och samlingar av böner avsedda för olika syften och händelser. Av intresse i denna uppsats är samlingarna under rubrikerna Молитвы утренние respektive Молитвы на сон грядущим.

Böner

Bönerna som förekommer i ortodoxa bönböcker är hämtade ur kyrkans liturgiska skatt. I den ortodoxa gudstjänsten är liturgierna, dvs. firandet av nattvarden, den heliga Eukaristin, mycket omfattande.[35] Den firas huvudsakligen på söndagar och helgdagar. Kyrkoårets viktigaste gudstjänst är påsken och andra viktiga helger är t.ex. Guds Moders födelse, Kristi födelse, Kristi dop. Den dagliga gudstjänstcykeln omfattar bl.a. aftongudstjänst, midnattsgudstjänst, morgongudstjänst och de olika timmarna; första, tredje, sjätte och nionde.[36]

I liturgierna finns de offentliga böner som används när de ortodoxa ber i kyrkan. Men dessa böner används också för den privata bönen i hemmet. Handböcker utgår från den offentliga gudstjänsten och även om man ber ensam, är man en del av den kyrkliga gemenskapen.[37]

De ”fasta”, offentliga bönerna är många och då min utgångspunkt för arbetet med böner utgår från de första sidorna i MS kommer jag i mina jämförelser att koncentrera mig på de böner som återfinns där.

MS och MU innehåller båda liturgier och böner och i min undersökning har jag endast ägnat mig åt bönerna.

Bönerna i MS

Texterna i MS, efter det saknade inledande partiet, utgörs av:

Млт҃ва ї̈ свт҃мъ Агг҃ѵ (sic!) хранїтелю Bön 10 till den helige Skyddsängeln (1v–3r)

Млтв҃а аї̈ . прч҃еи бц̑е Bön 11 Till allraheligaste Guds moder (3r–3v)

Förkortningar till prästen från midnattsgudstjänsten (3v–4r)

(Blank sida, klotter, 4v)

Inledning till kvällsböner (5r)

Млт҃ва .А. къ Бгъ ѿцъ Bön 1 Till Gud Fader (5r–5v)

Млт҃ва Вторая Къ Бгъ ѿцъ Den andra bönen Till Gud Fader (6r–6v)

Мѡлитва г҃ къ бг҃ъ Дъхъ Свт҃омъ Bön 3 Till Gud Helige Ande (7r–8v)

Мѡлитва Третьея Tredje bönen (till Gud Fader) (9r)

Молитва Пятоя Femte bönen (till Gud Fader) (9v–10r)

Молитва Ко прч҃е бц̑е Bön till den heliga Guds moder (10r–11r)

[35] Klasson 1992, s. 6.
[36] Klasson 1992, s. 7.
[37] Kallistos Ware, *Den ortodoxa kyrkan* (Skellefteå: Artos, 2000), s. 308.

МАмитва (sic!) Къ прⷮе бц҃е Bön till den heliga Guds moder (11r)

Молитва Аг҃лⷭ Хранителю Bön till Skyddsängeln (11v)

Hymner till Guds moder, utan rubrik (12 r–13v)

Böner i övrigt material

I ett avsnitt i MU, insprängt bland liturgier återfinns en samling böner där samtliga böner från MS finns med i samma ordningsföljd.

Före den första gemensamma bönen, i MS Млⷮва ї свⷮмⷭ Аг҃гиⷭ (sic!) хранїтелю (s. 1v–3r) och i MU Млтва і҃ къ с: Аггл̈ хранителю finns i MU tio sidor med böner, ѿ сна въставшй (uppstigen från sömnen). På första sidan finns en inledning till bönerna. Den sista bönens slut i detta avsnitt överensstämmer med det korta textavsnitt som finns före Млⷮва ї свⷮмⷭ Аг҃гиⷭ (sic!) хранїтелю., i MS, (s. 1r–1v). Det skulle kunna vara den del som saknas i MS. Efter denna bön finns i MU också Мл҃тва аї҃ . прⷮ҃ви бц҃и (jfr. 3v–4r) som avslutning på morgonbönerna.

Inledning till kvällsbönerna МЛТВЫ No сонь гредѣщи är i det närmaste densamma i både MS och MU liksom bönerna därefter: Мл҃ва . а҃. къ бг҃ⷭ ѿц҃ⷭ, Млва в҃ къ бг҃ⷭ сйⷭ, Мл҃тва , г҃. къ бг҃ⷭ дх҃ⷭ Стомⷭ, Мл҃тва, д҃ . (Гд҃и Бж҃е нш҃ъ), Мл҃тва, е҃ . . (Гд҃и Бж҃е нш҃ъ), Мл҃тва къ Прⷮ҃ви Бц҃и, Млва паки ко Прⷮ҃ви Бц҃и, Млⷮва къ С: Аг҃глⷭ Хранителю, samt texterna till Guds moder, utan rubrik.

I bönboken Молитвы и песнопения православного молитвослова finns förutom en grupp morgonböner i Глава 1, där i slutet återfinns två böner med samma namn och samma placering som i MS, nämligen Молитва Ангелу Хранителю, dock en kortare variant, och Молитва Пресвятой Богородицѣ. Direkt därefter finns en grupp kvällsböner, Глава 2, Молитвы вечерния, передъ сномъ som i princip utgörs av samma sammanställning kvällsböner som i MS och MU.

Avsnittet inleds med Тропари, гласъ 6 och därefter följer kvällsbönerna Молитва первая, св. Макарія Великого, Молитва втарая, св. Антіоха, Молитва треьп, Святому Духу, преп. Ефрема Сирика, Молитва четвертая (Till Gud Fader), Härifrån skiljer sig innehållet till stor del, Молитва пятая св. Іоанна Златоустаго (inte densamma, mycket längre), Молитва Пресвятой Богородицѣ, (en annan), nästa bön saknas medan bönen därefter, Молитва Ангелу Хранителю, är samma. Slutligen finns inledningsfraserna till Guds moder under rubriken Кондакъ бц҃ь, гласъ и, Взбранной., Преславная, och Все оумованіе, dock med annan lydelse, och därefter saknas likartade böner.

Den nytryckta boken från 2016, inleds med morgonböner, bland vilka i slutet finns en bön till Skyddsängeln och en till Guds moder varav endast den senare är samma som i MS och MU. Därefter följer kvällsbönerna med ungefär samma innehåll som kvällsbönerna i MS och MU. Efter inledning följer Мл҃тва а҃, ст҃агѡ макарїа великагѡ, къ бг҃ⷭ ѿц҃ⷭ, Мл҃тва в҃, ст҃агѡ антиоха, ко гд҃ⷭ нашемⷭ ійсⷭ Хрⷮ҃ⷭ, Мл҃тва г҃, ко престомⷭ дх҃ⷭ, Мл҃тва, д҃, ст҃агѡ макарїа великагѡ, Мл҃тва, е҃ (Гд҃и Бж҃е нш҃ъ), Мл҃тва ѕ (Гд҃и Бж҃е нш҃ъ), Мл҃тва з, ст҃агѡ іѡанна златоⷭ ст҃агѡ: мл҃твы молевныѕачисломъ двадесатимъ четыремъ часѡмъ, дневнымъ и нощнымъ, Мл҃тва и҃ , ко гд҃ⷭ нашемⷭ ійсⷭ Хрⷮ҃ⷭ, Мл҃тва д , ко прест҃ви вц҃ѣ , ст҃агѡ петра стⷣдійскагѡ, Мл҃тва і, ко прест҃ви вц҃ѣ, Мл҃тва аї, ко стомⷭ аг҃глⷭ хранителю:, Кондакъ вц҃ѣ, гласъ и҃ : m. fl.

Ett antal av de böner som finns i MS återkommer i båda de ryska bönböckerna från 1990 och 1902.

I bönboken från 1990 återfinns på s. 12 bön till Guds moder (jfr 3r–3v), s. 18–19 tre böner till Gud fader, s. 21–22 Бön till Guds moder resp. till Skyddsängeln samt s. 22–23 hymner till Guds moder utan rubriker.

I Bönboken från 1902 finns på s. 17 samma bön till Guds moder (3r), på s. 37–40 de tre bönerna till Gud fader, s. 44 den kortare bönen till Skyddsängeln samt s. 45 ett par av de korta texterna till Guds moder.

Bönerna i tre webbplatser och i Ortodox bönbok

I https://www.molitvoslov.com finns två avsnitt Молитвы утренние[38] och Молитвы на сон грядущим [39] (Morgonböner och Böner inför sömnen) som är intressanta att jämföra med motsvarande del av MS. I det avsnitt som finns kvar i MS är endast en bön densamma nämligen på s. 3r Млтв҃а А҃ . Пр҃чтеи бц҃е (Бön 11 Till allraheligaste Guds moder) som i https://www.molitvoslov.com/text893.htm. Den i MS föregående Млт҃ва ѝ свт҃мъ Агг҃ѵ҃ (sic!) хранѝтелю (Бön 10 till den helige Skyddsängeln) finns i stället under Канон Ангелу Хранителю och en annan, mycket kortare bön till Skyddängeln finns i stället i avsnittet morgonböner.

Jämfört med avsnittet Молитвы на сон грядущим, från s. 5r i MS, återkommer samtliga böner i samma ordningsföljd. Dock finns ytterligare tre böner mellan 8r och 9v i https://www.molitvoslov.com/text2.htm samt ytterligare två böner samt avslutning efter 13v.

Samma böner och placering finns i https://azbyka.ru/bogosluzhenie/molitvoslov/molitv02.shtml, morgonbönerna, samt https://azbyka.ru/bogosluzhenie/molitvoslov/molitv04.shtml, kvällsbönerna.

Även på Webbplatsen www.pravoslavie.ru/put/biblio återfinns samtliga böner på samma sätt som ovan i https://www.molitvoslov.com .

I den svenska bönboken, av Christofer Klasson, finns översatta följande böner:

Bland morgonbönerna i följd efter varandra Бön till Skyddsängeln och Бön till den allraheligaste Gudaföderskan, dock även här den kortare varianten av bönen till Skyddsängeln.

I avsnittet Aftonböner, efter inledning Troparier, följer Бön av den helige Makarius den Store, Бön av den helige Antiochus, samma böner som i de flesta samlingarna. Längre fram i samlingen finns Бön till den Allraheligaste Gudaföderskan (jfr s. 11r i MS) och direkt därefter Бön till skyddsängeln (s. 11v i MS) och slutligen samma korta texter, med samma innehåll som i MS, till Guds moder.

Bönernas benämning i olika utgåvor

Bönerna på de första 25 sidorna i MS har rubriker angivande nummer med siffra Млт҃ва ѝ свт҃мъ Агг҃ѵ҃ (sic!) хранѝтелю, Млтв҃а А҃ och Мѡлитва г҃, eller med bokstäver, Млт҃ва Вторая, Мѡлитва Третьея, Молитва Пятоя.

Dessutom anges vid vissa böner till vem bönen riktar sig, Млт҃ва ѝ свт҃мъ Агг҃ѵ҃ (sic!) хранѝтелю, Млтв҃а А҃ Пр҃чтеи бц҃е, Млт҃ва .А къ Бгъ ѿцъ, Млт҃ва Вторая Кь Бгъ ѡцъ, Мѡлитва г҃ кь

[38] https://www.molitvoslov.com/text893.htm
[39] https://www.molitvoslov.com/text2.htm

кь бг҃ю дх҃ю Свт҃ому, Молитва Ко прт҃е вц҃е, МАмитва (sic) Къ Прт҃е Бц҃е, Молтва Агг҃лу Хранителю. De korta bönerna på sidorna 12v–13r till Guds moder har inga rubriker.

Även i MU anges i inledningen till varje bön endast ett nummer på bönen och/eller namn på den som den bedjande vänder sig till.

Ett par skillnader förekommer dock mellan MU och MS. I den senare finns två böner nummer tre, en angiven med siffra, den andra med bokstäver, sidorna 7r–9r medan i MU bönerna är angivna med siffrorna tre och fyra. Ytterligare en skillnad föreligger, nämligen bönen i MS Млт҃ва .А къ Бгу ѿцу som i MU i stället anges som къ Бг҃у сн҃у.

I de två bönböckerna från 1900-talet, från 1902 respektive 1990, betecknas bönen Млт҃ва .А къ Бгу ѿцу (MS s.5r-5v) som Молитва 1, святаго Макария Великаго och Млт҃ва Вторая Къ Бгу ѡцу (MS 6r-6v) som Молитва 2, святаго Антиоха.

I böner på olika Webbplatser förekommer ytterligare exempel på namngivna författare till bönerna, t.ex. Молитва Ко прт҃е вц҃е (MS 10r–10v) kallas Молитва 9-я, ко Пресвятой Богородице, святого Петра Студийского.[40] Texter till Guds moder, utan titel, (MS 12 r–13v) har som överskrift Кондак Богородице och de korta textavsnitten Молитва святого Иоанникия och Молитва святого Иоанна Дамаскина.[41]

Kyrkofäder

Makarios nämns förutom i bönboken från 1902 s. 37 och i bönboken från 1990 s. 18 (se ovan) i ett antal nätbaserade bönesamlingar t.ex. Молитва 1, святаго Макария Великаго, к Богу Отцу,[42] en bön inför sömnen. Den finns också översatt i Ortodox bönbok, Bön av den heliga Makarius den Store.[43]

Makarios av Egypten, även kallad Makarios den store, ca 300–390, levde ett ”halveremitiskt munkliv” i Syrien och Egypten på 300-talet. [44] Han var en av de första munkarna i Sketis och är känd genom många berättelser om hur han blev munk och hans möten med andra personer i öknen.[45] Makarios homilior har tillskrivits denne.

Makarios framhåller inte anden och intellektet utan hjärtat, det vill säga det omfattar hela personen, kropp och själ tillsammans.[46]

Nästa bön, som i alla upplagor jag undersökt följer direkt på bönen tillskriven Makarios, utgör även den en bön inför sömnen och tillskrivs Antiochus, bönboken 1902 s. 38 och i bönboken 1955 s.18. Antiochus namnges även i många nätbaserade böner som författaren t.ex. Молитва 2-я, свящтого Антиоха, ко Господу нашему Иисусу Христу[47]. Denna bön finns även översatt till svenska, i Ortodox bönbok, Bön av den helige Antiochus.[48]

[40] http://pravoslavie.ru/put/biblio/molitva/52.htm.
[41] http://pravoslavie.ru/put/biblio/molitva/55.htm.
[42] https://azbuka.ru/bogosluzhenie/molitvoslov/molitvoslov.shtml#nach
[43] Klasson 1992, s. 27.
[44] Ware 2000, s. 43.
[45] Derwas Chitty, *The Desert a City* (New York: St. Vladimir´s Orthodox Theological Seminary, 1966), s.13.
[46] Chitty 1966, s. 69–70.
[47] http://librarium.orthodoxy.rum-vech.htm
[48] Klasson 1992, s. 28.

Antiochus, även kallad Sabaiten, nämns som en av ökenfäderna som ombads föra skrifter till abboten Eustachius som flytt under persisk invasion.[49]

Петр Студийский som bönen, Молитва Ко пр҃те вс҃е tillskrivs återfinns i nätbaserade texter.[50]

Petr Stydinskij finns nämnd som Petr Stydit, elev till Fedor Stydit vid Stydinskijklostret.[51]

Jämfört med 12r–13v, där rubrik saknas finns i en nätupplaga benämningen, Молитва святого Иоанникия.[52] som tillskrivs Johannikij den helige, eller den vördige Johannikij den store. Han levde mellan 752 och 846, föddes i Marikati och efter tre år i kloster och 12 års asketiskt liv i öknen avlade han klosterlöftena. Han sägs ha innehaft profetisk förmåga och vid hög ålder verkade han i klostret Antidiev. Hans bön används fortfarande i kyrkan, ibland i någon annan form.[53]

Den sista bönen benämns Молитва святого Иоанна Дамаскина.[54]

Johannes Damaskenos, ca 650–ca 750, var den siste store kyrkofadern i östkyrkan. Han påverkade de ortodoxa klostren i utvecklingen av hymner och liturgier och vidareutvecklade en ny sorts kyrkopoesi.[55] Då de s.k. ikonoklasterna (bildstormarna) krävde att ikoner skulle förstöras framhöll Johannes att ikoner inte leder till ”avgudadyrkan” eftersom de endast är symboler som vördas men inte tillbeds. Endast Gud kan tillbedjas.[56]

Sammanfattning

Även om jämförelsematerialet inte är stort, sju böcker och tre webbplatser, kan konstateras att sammanställningen av kvällsbönerna såsom den finns i MS inte är unik utan är en fast grupp av böner. Ordningsföljden är densamma, men ibland finns ytterligare ett par böner eller saknas någon. Även det korta avsnitt som finns i början av MS, är detsamma som slutet av en längre samling morgonböner i MU. Övriga bönböcker har en eller två morgonböner gemensamt med MS och i de nyaste en betydligt kortare och innehållsmässigt annorlunda variant (färre synder räknas upp) av bönen till Skyddsängeln.

Benämning av bönerna, med siffror eller bokstäver, angivande av vem bönen riktar sig till eller vem som står som upphovsman till respektive bön varierar och här finns en skillnad mellan de äldsta bönerna som enbart anger nummer på bön och någon gång i rubriken till vem bönen vänder sig, och de nyare bönerna som ofta också anger upphovsman.

[49] Chitty 1966, s. 159.
[50] http://www.pravoslavie.ru/put/biblio/molitva/52.htm
[51] https://www.pravmir.ru/vopros-otvet/kak-nayti-zhitie-prp-petra-studiyskogo/ …
[52] http://www.pravoslavie.ru/put/biblio/molitva/55.htm
[53] http://hramnagorke.ru/life/1907
[54] http://www.pravoslavie.ru/put/biblio/molitva/55.htm
[55] Chitty 1966, s. 118, 180.
[56] Ware 2000, s. 36–37.

Bönernas innehåll

I den bevarade första böndelen, dvs. s. 1v–13v i MS, riktar sig fyra böner till Gud fader, tre till Guds moder, två till Skyddsängeln samt en bön till den Helige ande.

Böner till Gud fader

De fyra bönerna till Gud Fader finns alla i avsnittet kvällsböner.

I den första, s. 5r–5v, Мл҃тва А (Bön 1) uttrycks önskan om förlåtelse för de synder som begåtts under dagen och en bön om en lugn natt och befrielse från onda tankar och onda begär.

Den andra bönen s. 6r–6v, Мл҃тва Втораꙗ (Andra bönen) är betydligt längre och mer detaljerad i beskrivningen av de synder som önskas förlåtelse för samt en längre lovprisning i slutet av bönen.

Nästa bön till Gud fader s. 9r, Мѡлитва Третъеꙗ (Tredje bönen eg. en felskrivning i MS, skall vara fjärde) är kort och innehåller en bön om förlåtelse för dagens synder samt en önskan om fridfull sömn och skydd från all ondska.

Den sista bönen till Gud Fader återfinns på s. 9v Молитва Пѧтоꙗ (Femte bönen), även den kort. Den ber om bevarande från mörk lust och kroppsliga begär.

Böner till Guds moder

I MS riktas tre böner och ett längre avsnitt utan titel till Guds moder. Maria, Guds moder, intar en särställning bland helgon. I den ortodoxa kyrkan vördas jungfru Maria som den mest upphöjda av Guds skapelser och i gudstjänster brukar hela hennes titel ”vår allraheligaste, allrarenaste, mest välsignade och härliga härskarinna Maria, Gudaföderska och ständig jungfru” anges. Hon vördas p.g.a. sitt förhållande till Kristus, d.v.s. ju mer Maria vördas, desto starkare blir medvetandet om hennes sons höghet.[57] Jungfru Maria tilldelades namnet Gudaföderskan i ortodox tradition vid kyrkomötet i Efesos 431.[58] Att kalla Maria för ”Guds moder” (grekiska Theotokos) var ursprungligen ett egyptiskt bruk.[59] Maria är så betydelsefull eftersom hon, Guds moder, står på tröskeln mellan himmel och jord. Hon är en människa men hon står samtidiga över alla änglarna. Hennes unika ställning beror på att hon, som inte är gudomlig utan människa, både burit och fött Kristus som därför är både Gud och människa. När Maria tillbeds uppstår en personlig relation så att hon kan förstå och framföra människornas böner.[60]

Mariabilden är ytterst mångfacetterad och får spegla människan och hennes förhållande till Gud, till sig själv och till sin nästa på ett mångsidigt sätt.[61] I MS förekommer på nedre halvan av 3r och övre av 3v bönen Мл҃тва Аї Пр҃чи вц҃е (Bön 11 till den heligaste Guds moder). Samma bön finns återgiven i MU, i de båda bönböckerna från 1902 och 1955, samt i de nätbaserade samlingarna som jag undersökt. I denna bön framförs en önskan om befrielse från orena handlingar.

[57] Ware 2000, s. 260–261.
[58] Per-Arne Bodin, Ulf Abel, & Folke Sandgren, *Det ofattbara undret* (Skellefteå: Artos, 2003), s. 35.
[59] *Svenskt patristiskt bibliotek 1*(Skellefteå: Artos, 1998), s. 59.
[60] Per Beskow, *Maria i kult, konst, vision* (Lund: Åsak, 1991), s. 12.
[61] Bodin, Abel & Sandgren 2003, s. 35.

Den andra bönen till Guds moder finns på s. 10r–10v, Молитва Ко прⷮе бце (Bön till heliga Guds moder). Den finns också i MU men inte i bönböckerna från 1902 och 1990, men däremot i en nätbaserad samling då med benämningen Молитва 9–я, ко Пресвятой Богородице, святого Петра Студийского.[62] I denna bön framförs en bekännelse av synder och förhatliga handlingar och stark ånger uttrycks.

Den tredje bönen till Guds moder finns på s.11r, MAмитва (sic) Къ Прⷮе Бце. (Bön till heliga Guds moder), och även den förekommer i övrigt material. Syndaren, som ber bönen, uttrycker en önskan att bli ledsagad genom livet med Guds moders böner.

Avsnittet med bön till Guds moder på s. 12r–13v har ingen rubrik. Samma text från 12r till och med 13v återges med titeln Кондак Богородице i ett antal nätbaserade texter.[63] Inledningsstrofen, förutom första raden, saknas i Uppsalaboken men finns med i bönböckerna från 1902 och 1955 tillsammans med några av de korta texterna.
12r inleds, utan titel Воⷭ҃ранοї воєводѣ повѣ och överensstämmer i princip med inledningen till Akathistoshymnen. Dock används 1 pl. i stället för 1 sg. Denna första strof följs av kortare avsnitt, utan titel, där Guds moder ombeds ta emot böner och föra dem vidare till sonen och fadern. Dessutom ombeds Guds moder att inte ringakta syndare.

Akathistoshymnen, (icke sittande, dvs. skall bedjas stående) tillskrivs den bysantinske diktaren Romanos Melodos som levde på 500-talet. Den är uppbyggd i 13 avsnitt med strofer, kontakia, som sjungs av en försångare och oikos, som sjungs av kören. Dessa strofer växlar och deras begynnelsebokstäver följer det grekiska alfabetets begynnelsbokstäver. I varje oikos ingår frasen ”gläd dig/var hälsad ”.[64]

Den inledande strofen (kontakion) kan ha tillfogats senare och den står utanför den alfabetiska ordningen.[65] Akathistoshymnen utgör en av östkyrkans viktigaste hymner och framfördes i sin helhet i den grekiskortodoxa traditionen.[66]

Denna hymn, möjligen inspirerad av antikens hyllningar av gudinnor framfördes som en segersång första gången i Konstantinopel 626 för att fira segern över perserna, avarerna och slaverna som hade belägrat den bysantinska huvudstaden.[67]

Maria ansågs vara speciell beskyddare av Konstantinopel och en orsak till detta kan vara förekomsten av mariareliker och en mängd ikoner som ansågs undergörande i Konstantinopel. I Akathistoshymnens första strof framstår Gudsmodern som krigsgudinna. Staden Konstantinopel som talar i jagform till Maria, tackar henne för att hon beskyddat staden.[68]

Kontakion

Härförerska och vårt försvar,

Vår räddare ur fasorna,

Jag, ditt folk, höjer segerhymner

[62] http://www.pravoslavie.ru/put/biblio/molitva/52.htm
[63] http://www.pravoslavie.ru/put/biblio/molitva/55.htm
[64] Beskow 1991, s. 56.
[65] Beskow 1991, s. 56.
[66] http://www.pravoslavie.ru/put/biblio/molitva/52.htm
[67] Beskow 1991, s. 57.
[68] Beskow 1991, s. 56.

Till dig, Guds Moder, i tacksamhet.

Du som har oövervinnerlig makt,

Fräls mig från alla faror som hotar,

så att jag kan ropa till dig:

”Gläd dig, jungfru och brud!” (översättning Per Beskow)

Hymnerna till Guds moder i den ortodoxa kyrkan är mycket folkliga. Hon finns för att trösta, glädja och hjälpa.

Böner till Skydddsängeln

I MS, liksom i MU, finns två böner till den ängel som kallas Skyddsängeln. Den första bönen, 1v–3r, heter i MS, Мл҃тва ї̀ свѧ҃тмꙋ Агг҃лꙋ (sic!) хранїтелю, och i MU har den samma benämning. Denna bön återfinns i nästan alla de bönsamlingar jag undersökt. Ibland har den en mer preciserad benämning, särskilt i de nätbaserade exemplen t.ex. Молитва Ангелу-хранителю на все случаи жизни[69] (Bön till Skyddsängeln vid livets alla tillfällen) och Молитва Ангелу-хранителю на каждый день [70] (vid varje dag). Dock finns den inte på samma plats tillsammans med morgonbönerna utan under rubriken Канон Ангелу Хранителю. På platsen bland morgonbönerna står i stället en kortare bön, också den till Skyddsängeln. Den andra bönen till Skyddsängeln är kortare, Молитва Агг҃лꙋ Хранителю, 11v, och förekommer mer sällan.

Bönerna till Skyddsängeln, anses mycket viktiga eftersom denna ängels största uppgift är att i alla tänkbara situationer skydda och hjälpa människorna. Bland det viktigaste för den troende är att börja dagen med bönen till Skyddsängeln men också att be till Skyddsängeln på kvällen, inför en resa, för hälsan, för skydd vid olika faror, för framgång i arbetet, på födelsedagen med mera.[71]

I den ortodoxa traditionen finns uppdelningen av Guds skapelse i två nivåer, den andliga dit änglarna hör och den materiella dit allt annat skapat hör utom människan som befinner sig i båda.[72] Änglarna hade skapats före människorna och hade som uppgift att prisa, förhärliga Gud och hjälpa människorna att rädda sin själ. Men en del änglar vände sig bort från Gud t.ex. ormen som nämns i Första Moseboken 3:1 och som i själva verket är djävulen, den första av de änglar som vände sig bort från Gud.[73]

Malak, det hebreiska ordet för ängel, betyder sändebud. I äldre texter nämns Guds ängel eller Herrens ängel vilket kan tolkas som en uppenbarelse av Herren. Senare kom uttrycket att beteckna en ängel från Herren. Läran om änglar utvecklades och deras uppgifter preciserades t.ex. att lyssna på människornas böner (Apg 10:4). Änglarna hade olika uppgifter, de var avsedda för olika folk och också enskilda människor. Vissa högre stående änglar fick dessutom egennamn t.ex. Rafael, Mikael och Gabriel.[74]

---

[69] http://pravoslavnye-molitvy.ru/angelu-hranitelyu/#na-vse-sluchai-zhizni
[70] http://ikona-i-molitva.info/molitva-angelu-xranitelyu-na-kazhdyj-den/
[71] http://ikona-i-molitva.info/molitva-angelu-xranitelyu-na-kazhdyj-den/
[72] Kallistos Ware, *Den ortodoxa kyrkans väg* (Stockholm: Verbum, 1993), s.58.
[73] Ware 1979, s. 69.
[74] *Notboken till Bibel 2000* (Örebro: Libris, 2001), s. 394–395.

Änglarnas betydelse kan ta sig uttryck genom de ikoner som avbildar änglar och dessutom helgon på ikonostasen och de är alltså närvarande vid Eukaristifirandet.[75]

I bönen till Skyddsängeln, i morgonbönerna, (s. 1v–3r) erkänner den bedjande alla de synder som kan ha begåtts t.ex.

> ѿ себѣ всеми стѫдьными дѣлы, лжами клеветами завистию ѡсѫжденїемь· Презо̑ствомъ непокорьствомъ, братоненавїденїемь ї злопомненїемь. сребрѡлюбиемь прелюбадѣянїемь ꙗро̑тию скѵ̀постию, обыѧденїемъ бѣзъсытости

…från mig genom alla skamliga handlingar, lögner, beskyllningar, missunnsamhet, fördömande, med nedlåtande, olydnad, brödrahat och med långsinthet och girighet, äktenskapsbrott vrede, snålhet, frosseri av omättlighet och ber om medlidande och förlåtelse.

> нѡ молю ти ся припадаѧ хранїтелю мои свт҃и ѵ̀мо̀рсѧ на мя грешнагѡ· раба твоего

> …och när jag kastar mig ner ber jag till dig min helige beskyddare känn medlidande för mig, din syndige tjänare.

Den andra bönen till Skyddsängeln Молитва Агг҃лѵ̀ Хранителю (s. 11v) är betydligt kortare än den första och bönen innehåller en önskan om förlåtelse för synder, inte så preciserade som i den första bönen, begångna under dagen:

> вся ми прости елико согрѣшихъ Въ днеⷩшнꙑ дѣнъ

> Förlåt mig allt som jag syndade denna dag

Den bedjande ber också om att bli visad värdig nåd:

> ꙗкѡ да до̑тої мѧ покажеши благ҃ти ї мо̑ти все ст҃ыя тро̑ицы ѣ мт҃рѣ гд̑а моегѡ ӣ҃са хр̑та ї всѣ̊ свт҃ы̑х Аминъ

> Så att du visar mig värdig all godhet och nåd, från heliga treenigheten och min Guds, Jesus Kristus moder och alla helgon. Amen

Bön till den Helige ande

Det finns i Bibeln ingen uppmaning att be till den helige Ande. Bönen riktar sig till Gud, Fadern, och också till Kristus. Till Gud ber man att hans ande ska uppenbara sig och att människorna ska få del av den Helige ande.[76] Men många pingstpsalmer är utformade som om de vore riktade direkt till anden: "O, du Helge Ande, kom till oss in" och "Kom, Helge Ande".[77]

Молитва г҃ кь бг҃ѵ̀ Дѵ̀хѵ̀ Свт҃о (Bön 3 till Gud Helige Ande) (7r–8v) är en lång bön som innehåller en uppräkning av alla de synder den bedjande, en sorgsen och ovärdig människa, begått t.ex. kränkning, lögner, skrytsamhet och dryckenskap och ber därför om förbarmande och förlåtelse.

[75] Per Beskow, Jan Arvid Hellström & Nils-Erik Nilsson, *Den kristna kyrkan. Från apostlarna till renässansen* (Stockholm: Natur och Kultur, 1995), s. 78.
[76] *Uppslagsbok till Bibeln* (Uppsala EFS-förlaget, 1987) s.70.
[77] http://www.alltombibeln.se/bibelfragan/bontillanden.htm

Förkortningar och inledningar

På sidorna 3v och 4r finns förkortningar från midnattsgudstjänsten till hjälp för prästen. Orden som finns uppräknade där fungerar som stödord och de återfinns i löpande text t.ex. i ett avsnitt ur en midnattsgudstjänst, Полунощница повседневная.[78] Texten är i bilagan starkt förkortad och stödorden är markerade med tjock stil för att åskådliggöra urvalet, (se bilaga 9). Motsvarande avsnitt finns inte i MU.

I avsnittet МЛТВЫ № (sic!) сон грѣдѫщи (5r) finns inledning till nattens böner, även de i form av stödord. Där är ordalydelsen i stort sett identisk i MS och MU.

[78] https://molitvoslov.com/text1007.htm

Återgivning och översättning av bönerna s. 1v-13v

Återgivande av texten i MS bygger på diplomatarisk återgivning, dvs. bokstavstrogen. Stavning, versaler och interpunktion har återgivits så originaltroget som möjligt.

Sammanskrivna ord såsom prepositioner och ”och” är åtskilda.

Ord som skall vara hopskrivna återges med _ .

Otydligheter i skriften, trasiga kanter kommenteras efter varje sida.

De bokstäver som inte har en exakt motsvarighet i typsnittet Bukyvede har skrivits på följande sätt:

som к och de få fall varianten förekommer som **к**

som т och vid ett tillfälle i rubrik skrivs den **т**

som в och som **в**

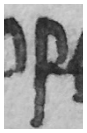 på raden som ꝑ och över raden som ꝑ

återges med ѣ och med ѣ

är i allmänhet beteckning för ꙇ men används ibland även för и. I återgivningen återges bokstaven med ꙇ resp. и på rätt plats.

, en variant av ”i” återges med h

1v

Мл҃тва ї̀ св҃тмѹ	Bön 10 till den helige
Агг҃иѹ (sic!) хранїтелю . . .	Skyddsängeln
Агг҃ле хр̂товъ св҃ты , к тє	Kristi helige ängel, till
вѣ прибегаю мл҃ся , хра	dig vänder jag mig och ber
нїтелю мої св҃ты , прє	min helige beskyddare,

даны мне на соблюденїе	given åt mig för bevarande
дш̄и ѝ тела моего грешъ	av själen och min syndiga kropp
наго , ѿ свт̄аго крещенїя	genom det heliga dopet

2r

аже своею ленот̑ию ї сво	Men med min lättja och
имъ злымъ обычнемь ,	med min onda vana
прогневахь твою пречит̑ꙋю	förargade jag din rena
свт̑от̑ъ . ѝ т̑оснагъхь тя .	helighet och avlägsnade dig
ѿ себѣ всеми стꙋдъными	från mig genom alla skamliga
делы , лжами клеветами	handlingar, lögner beskyllningar,
завистию ѡсꙋжденїемь ·	missunnsamhet fördömande,
Презт̑ꙋствомъ непокорьство	med nedlåtande, olydnad,
мъ , брато_ненавїденїемь	brödrahat
ї зло_помненїемь . сребрѡ	och med långsinthet och girighet,
любнемь прелюбадѣянїемь (sic!),	äktenskapsbrott,
ıарот̑ию скꙋпостию , обь	vrede, snålhet
ıаденїемъ бѣзьсытости	frosseri av omättlighet
ї опїлствомъ . многа_глагѡ	och fylleri, mycket pladder,
ланїемь злыми помыслы	med onda och listiga tankar,
ї лꙋкавыми горкимъ Обы	med bitter vana,
чиемь ѝ блꙋдьнымь возьбе	och med vällustig utsvävning
женїемь їмы самохотенїе	och havande självlust
но всякое плоцъко вожделѣ	men även varje kroppslig önskan
нїе . ѡ зьлое мое проı̑волениїе 1)	O, min onda önskan

1) Suddigt

2v

егоже и скоты бе̑ловесныи	vilket inte ens stumma kreatur

не творѧ_тъ , іже1) азъ беза	gör, såsom jag, olaglige
коны ѷ окоѧны содѣваю	och ömklige gör.
ѡ свты (sic!) мои хранїтелю	O, min helige beskyddare,
да како возможеши возрѣ	såsom du kan se på mig
ти на мя , Їли прит҃ѯпити	eller närma dig till mig
ко мнѣ : Ѧки ка псѧ смерь	liknande en stinkande hund,
дяцемѯ , каторыма ли	med vilka
ѡчима Аггл҃е хртовъ вѡ	ögon, Kristi Ängel,
рѣши 2) на мя : оплетъшеся	ser du på mig när jag snärjer in
злѣ · в скверныхь дѣхь (sic!) ,	ondska i orena handlingar.
да како ѯже возмагѯ ѿпѯ	Hur kan jag då redan be om
ценїе просити , горкимь	förlåtelse för den bittra
ѷ злымъ моїмь h лѯкавымъ	och onda och djävulska
дѣломь , в няже впадаю	handling i vilken jag faller
по вся дн҃і . ї ноци и о всяки	alla dagar och nätter och i varje
часъ . нѡ молю ти ся припа	timma och när jag kastar mig ner ber jag till dig
даѧ хранїтелю мои свт҃и	min helige beskyddare
ѯмр҃сѧ на мя грешнагѡ .	känn medlidande för mig, din syndige

1) Ж överskrivet
2) Suddigt

3r

раба твоего бѯди ми пѡ	tjänare. Var min
моцнїик на ѵаго моего сопро	medhjälpare mot min onda
тивнїка · свт҃ми твоїми	fiende med dina heliga
млт҃ми цр҃ьствїю бж҃ию .	böner till det gudomliga riket.
причт҃нїка мѧ совори (sic!) со все	Gör mig till medhjälpare med
ми свт҃ми нн҃ѣ ї присно ·	alla heliga nu och alltid
ї во вѣки вѣковъ аминь .	och i evigheters evighet. Amen.

3r

Мл҃тв҃а а҃ ·	Bön 11
Прⷮ҃теи бц҃е .	Till allraheligaste Guds moder
Прⷮ҃таꙗ Влⷣце моꙗ бц҃е	Min allraheligaste härskarinna, Guds moder,
св҃тми ти Ї все_силъны	med dina heliga och allsmäktiga
ми мл҃твми ѿжени	böner, fördriv
ѻ̀ менѣ смиренаго и окоя	från mig, din ödmjuke, och
наго раба твоего ѯныние	fromme tjänare, modlösheten,
забьвенїе нѣразѯмие нера	glömskan, dumheten, vårdslösheten
денїе ї вся скверьная лѯка	och alla orena onda [ting]
воꙗ ї хѯльнѣе помышлѣ	och den baktalande tanken
нїе . ѿт (sic!) окоꙗнагѡ (sic!) ми	från min olyckliga hjärta
серц҃е Ї ѻ̀ помраченаго ѯма	och från mitt förmörkade förstånd.
мѡегѡ .	

3v

ї погаси пламѣнъ страсте (sic!)	och släck mitt lidandes flamma
мои (sic!) . ꙗко нїцъ есмь	ty jag är fattig
ї окоꙗнѣнъ (sic!) ꙁбави мꙗ .	och olycklig, rädda mig
ѿ многихь Ї люты_хь	från många och elaka
вопомїнанїю (sic!) ї предъ_при	minnen och företag
ꙗтии ї ѿ всехь двствь (sic!) .	och från alla
злыхъ свободи мꙗ ꙗкѡ	elaka handlingar. Befria mig såsom
бл҃гословенѡ (sic!) еси ѿ всехь .	du är välsignad
рѡдовь . Ї славїтъсꙗ преⷱе	av alla folk
стное ꙗмя твое веки	och ditt ärade namn är berömt
вѣковь аминь	I evigheternas evighet. Amen

Följande avsnitt, s. 3v och 4r, utgörs av stödord, ibland en fras, ibland ett enstaka ord som i texten åtskiljs med ett tvärstreck, |.

3v

Вѣрꙋю Вѡ едїнагѡ бг̄а	Jag tror på den ende Gud
ѿца Вседе́жителя твцо (sic!) |	Fader allsmäktig skapare
Трит͡ое ї по͡ѵе нш̄ъ |	Trefaldigt helig och efter Fader vår |
Се женїхъ. | слава (sic!) денъ ѡнь	Se brudgummen | ära till denna
Стра̄ѭ̄ъı | ї нн̄ѣ тебѣ неѡ	Skrämmande dag | och nu till dig
воримꙋю стенꙋ | Гд͡и ·	Oövervinneliga mur | Herre
помїлꙋı м̄· | Иже и о всякое |	förbarma dig 40 [ggr] | samma till varje |
Ѕе͡тиѣшꙋю (sic!) херꙋвимь	Helighetens kerub

4r

Вл̂хѡ 1) Бж̄е | приїдїте по͡лсѧ |	Härskare Gud, kom, vi knäböjer
Вѡ̊ведохъ ѡчи мѡи |	Jag upphöjde mina ögon
трит͡ое | поѵе 2) нашъ |	Treheligt | efter Fader vår |
Помені Гд͡и | Иже глꙋбиною |	Nämn herren | som genom djupet |
со͡вѣтꙋми (sic!) | Блажимъ тя вси |	Med de heliga | vi alla helgar dig
Помені Гд͡и | в надѣ́ды | Прı̂сла	Nämn herren | i hopp | trefaldigt helig
внꙋ (sic!) Все ꙋпованїе	Allt hopp
Ї ѿпꙋ_скь |	Och bön
Ѡслаби Остави прѡ͡ти	Mildra, förlåt och tillgiv
Бж̄е	Herre

1) χ verkar ha rättats till к.

2) поѵе = по отьѵе

4v är ursprungligen blank och det finns av en senare hands klotter på denna sida.

Avsnittet början av 5r utgörs av inledning till kvällsbönerna, även den med stödord.

5r (del 1)

МЛТВЫ	Böner
No (sic!) сонь гредѫщи .	Den som går till sömnen
ночалѫ (sic!) бывшѫ | со трⷱтиимъ,	Efter början | med trefaldig välsignelse
по ѿце ншⷱ | гл҃и |	Efter fader vår | säg
Помл҃ѫ на Гⷣи помїлѫи на	Förbarma dig över oss Herre, Förbarma dig över oss
Гⷣи помїлѫи | слава 1) насъ | ѵ҃ нн҃ѣ	Herre förbarma dig över oss, | ära | och nu
Млр҃е . двери ѿверзи . |	Öppna barmhärtighetens dörrar
Гⷣ и помилѫи . в҃ѩ	Herren förbarma dig 12 [gånger]

1) Слава är skrivet ovanför raden

5r (del 2)

, Млт҃ва .А .	Bön 1
, къ Б҃гѫ , ѿцѫ ,	Till Gud Fader
Бж҃е вечны цр҃ю всякого	Evige Gud, härskare över hela
сⷭ̊данїя . сподобивы мя	skapelsen. Bevärdigat mig
даже в часъ сеи доспе	att till denna tid leva.
ти : прⷭ̊т҃ѵ ми грехи	Förlåt mig mina synder

5v

ѩже сотворихь вси день	som jag denna dag begått med
деломь словомь . h помышленїе (sic!)	handling [och] ord och tanke
Ї очⷭ̊ити Гⷣи смиренꙋю ми	och rena Herre min ödmjuka själ från
дш҃ѫ ѿ всякиѩ скверны пло	varje kroppens och själens vämjelighet
ти ѵ҃ дх҃а , h даждь ми	och låt mig,
гⷣи в нѡщь сеи сонъ преити	Herre, genomleva sömnen denna natt
в мирѣ . да вотⷭ̊авъ ѿ мⷭ̊ирѣ	i frid och efter att ha stigit upp från
нѡ̈га ми лѡжа блг҃о_ѵгѡ	den för mig lugna sängen
жд҃ѫ прⷭ̊тⷭ̊омⷭ̊ ѵ҃мени тво	göra till viljes ditt heliga namn

емѹ . во вся днї живѡта	i alla mitt livs dagar
моегѡ . ѵ поперѹ борющия	och besegrar mot mig kämpande
мя . враги плѹ̑цкия ї безь	kroppsliga och okroppsliga fiender
плотныя , ѥзъбави мя гд̑и	rädda mig, Herre
ѿ помы̱лѣнїѧ сѹетьнагѡ .	från fåfängliga
Осквѣ̑няющаго ѵ похотеи	befläckande tankar och
сѹживыхь 1). ꙗко твое есть	fördömda begär, ty riket är ditt,
цр̄ьство Оц̑а ѵ сн̄а ї св̄тго	faderns och sonens och den helige
дх̄а нн̄ѣ ѵ присна (sic!) ї во вѣки	Andes, nu och alltid och
векѡвъ Аминь	i evigheters evighet Amen

1) Mycket otydligt, лѹк- i jämförelse med andra utgåvor

6r

Мл̄тва Вторая	Den andra bönen
Кь Бгѹ , ѻц̄ѹ . . .	Till Gud Fader
Вседѣ̑жителю слово ѿчее (sic!)	Allsmäktige, Guds ord,
самъ совѣ̑шенъ сы ѩ̄исе	Varande själv fullkomlig, Jesus
хр̄т̑е. многаго ради	Kristus. För din stora
млрд̑е твоего нїкѡгда же	barmhärtighets skull
ѿлѹчисѧ · мн̄ѣ раба тво	överge mig aldrig, din tjänare
его . но всегда (sic!) во мнѣ почива	Men förbliv alltid i mig
ї и̑се дѡбры пт̑ырю	Jesus, dina fårs gode herde,
своїхь ѡвець не предаждъ	lämna mig inte
менѣ крамолѣ амиїнѣ .	till ormbråk
ї желанїю сатонїнѹ не ѡ	och lämna mig inte till
стави мѣне ꙗко семя	Satans önskan ty föruttnelsefröet
тли во мнѣ естъ . ты ѹбо	finns i mig. Ty du,
гд̑и бж̑е мои поклоняемы	Herre min Gud, dyrkade

цр҃ю св҃ты hи҃сѵ хр҃те	Helige härskare, Jesus Kristus
спяще мꙗ сохрани немѣца	När jag sover, bevara mig med det icke
ющимь светомь . дѵхомь	förmörkade ljuset,
твоїмъ све҃тымъ їмъже	med din heliga ande med vilken du
освятилъ еси своꙗ ѵчени	har upplyst dina lärjungar
ки	

6v

Дад҃ъ г҃ди h мнѣ нед҃то	Ge, Herre, också mig
номѵ рабѵ твоемѵ спсе҃нїе	din ovärdige tjänare, din
твое но (sic!) ложе моемь: прось	räddning vid min bädd, upplys
вети ѵмь мои св҃томь.	mitt förstånd med ditt heliga
разѵма , св҃таго еванъ	evangeliums visshets ljus,
елия (sic!) твоего, дшѵ любовїю	själen med ditt kors
кре҃та твоего, ср҃це ѵи҃то	kärlek, hjärtat med ditt ords
тотою (sic!) словесе твоегѡ,	renhet,
тело мое твоею ср҃тїю 1)	min kropp med ditt lidande,
бе҃страстною мы҃лъ мѡю	min lidandelösa tanke med
твоимъ смиренїемь сохра	din ödmjukhet. Bevara
ни, ї вꙋ҃двигни мя во вре	och uppväck mig i tid
мя подобнѡ на твое слѡ	på samma sätt som till
ва_слове (sic!) : ї ꙗко препро	ditt lovprisande och såsom
славлѣнъ еси сѡ бе҃ноча	du lovprisas med din fader
нїмь (sic!) ти ѿцем҃ъ, ї спре	utan början och
святымь дѵхомь Вѡ ве	med den helige ande i evighet Amen
ки Аминь . . .	

1) т otydligt

7r

Мѡлитва	Bön
г҃	3
кь бг҃ѹ дѹхѹ свт҃о	Till Gud Helige Ande
Гд҃и цр҃ю нбн҃ы . ѹтеши	Herre, himmelske härskare, tröstare,
телю дш҃е истны ѹмл҃се	sann själ förbarma dig
рдися h помилѹи мꙗ грешь	och bevara mig,
наго раба твоего , ї ѿпѹ	din syndige tjänare och
сти ми недот҃ономѹ h прости	förlåt mig ovärdige och förlåt
вся елика ти 1) согрѣшихь днесь	allt som jag syndade mot dig idag
ꙗко чл҃вкъ , паче же ї не ꙗко	som människa och också inte som
чл҃вкь , но ї горѣе скота	människa men också sämre än ett djur,
волъныꙗ моꙗ грехи ї не	mina fria och icke fria synder
волъныꙗ , ведомыꙗ ї неве	kända och icke kända
домыꙗ ꙗже ѿ юнот҃и	som från ungdomen och
ї ѿ надѹки злыꙗ ї ꙗже сѹ.	från ond list och
ѿ нагъства h ѹнынїе аще	från nakenhet och slarv. Om
ѥменѣмъ твоимъ клѣсѧ ,	jag med ditt namn svor

1) ти ovan rad

7v

hли похѹлихь е҃ в помы	Eller okvädade honom i
шлени мое їли кого	min tanke eller vanärade någon
ѹкарїхь . hли оклевет҃а	eller smädade någon
кого гневомъ моїмь	med min vrede
Їли опечалихь Їли 1)	eller kränkte eller
ѡ чемь прогневахьсꙗ	förargades över något
hли солгахь hли бе҃	eller ljög eller

гордно спахъ ѣли нїще	sov olägligt eller en fattig
пришде ко мѧ (sic!) ї пр҃ерѣхъї	kom till mig och jag brydde mig inte om honom
ћли брата моего ѡпе	eller kränkte min bror
ѵалихъ , ћли свадїхъ	eller tvistade
ћли кого ѡсѫдихъ .	eller klandrade någon
Їли разъвелїѵихъсѧ	eller skröt
ћли р҃агордехъсѧ ћли	eller var högfärdig eller
стоѧщѫ ми но (sic!) молїтъ	efter att jag ställt mig till bön
ве , ѫмъ мои о лѫка	Mitt förstånd om
въстви мїра сегѡ	denna världens ondska

1) Їли otydligt

8r

п҃овїжасѧ Їлї р҃авраще	Sviktade eller tänkte förledande
нїя помыслихъ , ћли ѡбѧ	Eller förolämpade
дохъсѧ ћли опихъсѧ .	Eller åt eller drack mig fördärvad
ћли без ѫма смѣяхъсѧ	Eller skrattade galet
Їли лѫкавое помы᷍ихъ .	Eller tänkte ont
ћли добротѫ ѵюдею ви	eller såg främmande godhet
дехъ . ѣ тою ѫязьвенъ	och genom denna sårades
быхъ ср҃цемь : ћли непо	i hjärtat eller
добающеѧ глаголахъ .	talade opassande
ћли грехѫ брата своего	eller skrattade åt min broders olycka
п҃осмѣяхъся : моѧ же	
сѫтъ бе҃ѵислѣноѧ согреше	O mina otaliga synders väsen.
нїѧ . Ѣли о мл̄твѣ нѣро	eller om jag försummade bönen
дѣхъ (sic!) . ѣли ћное ѵто со	eller efter att gjort annat ont,
дѣевъ лѫкавое не помь	minns jag inte

ню : та бо вся ї большая	Ty allt detta och mer har jag gjort
сиχь содѣевъ . помїлѹи	Förbarma dig över mig
мя тр҃уе мои влк̃сѡ :	Min skapare och härskare

8v

ѹнылаго ї недо҃тоного раба	Din sorgsne och ovärdige tjänare
твоего . h остави ми h ѿпѹ	och tillgiv mig och frige mig
сти ї прости ми ꙗко бл̄гъ	och förlåt mig såsom god
ї человеко_любець . да с мирѡ 1)	och människovän och efter att jag med frid
ляχѹ , 2) ѹснѹ h почню блѹдъ	lagt mig, insomnar och somnar för evigt, jag liderlige,
ны грешны ї окоꙗны (sic!) азь	syndige och jag ödmjuke
ї поклонюсꙗ ї в̊пою h про	och jag knäböjer och besjunger och
славьлю пречє҃тное hмꙗ	prisar ditt högt ärade namn
твое . со ѡц̃емъ ї единнѡ	med fadern och hans
нороѻ̃ымь (sic!). его сн̄омь .	enfödde son
нн̄ѣ ї приснѡ h во вѣки	nu och alltid i evigheters
вѣковъ Аминь.	evighet Amen

1) oklar slutbokstav
2) ляχѹ eller ꙗχѹ, otydlig första bokstav

9r

Мѡлитва Третъеꙗ	Tredje bönen
Г҃ди Бж̄е нш̄ъ еже сѡ	Herre vår Gud, det jag syndade
грешихъ Во ѻ̃ни семь . сло	denna dag med
вомъ h дѣломъ , ї помышь	ord och handling och
лѣнїемь . ꙗко бл̄гъ ї ѹлв̄ко	tanke, eftersom (du är) god och
любѣць . про҃ти ми миренъ	människovänlig, förlåt mig. Skänk mig
сонь ї в̊змꙗтеженъ дарѹи	fridfull och bekymmerslös sömn.

ми . аг҃ла твоего Хранїтеля ,	Sänd din skyddsängel
по̑лн покрывающа ѧ соблю	som bevarar och skyddar
дающа мя 1) ѿ всякаго зла :	mig från allt ont
ꙗко ты еси хранїтель	eftersom du är
дш҃ъ ѧ телѣсь нашихь .	våra själars och kroppars beskyddare
ꙗ тебѣ славѹ восылаемь .	och dig lovprisar vi,
ѿц҃ѹ ѧ сн҃ѹ ꙗ свт҃омѹ дх҃ѹ	fadern och sonen och den helige ande
нн҃ѣ ї прино̑ і во вѣки веко	nu och alltid i evigheters evighet
въ Аминь	Amen

1) Inskrivet med tunnare text

9v

Молитва Пятоꙗ	Femte bönen
Гд̑и Бж҃е нш҃ъ. в невоже (sic!) ве	Herre vår Gud på honom trodde jag
рова҂ь . ꙗ егоже ꙗмя па	och hans namn är mer
че всякого ꙗмени . призы	än alla andra namn. Jag åkallar honom
ваю : да҆дь ми ко сн҃ѹ	Ge mig, som går till sömnen,
ѿходяшѹ ѡслабы дш҃и	lindring för själen och kroppen
ꙗ тела . соблюди мя ѿ всяко	Bevara mig från varje
го мѣчетанїꙗ ѧ темныꙗ	illusion och mörk lust
сласти . ѹстави стремълѣ	Stoppa sökandet efter lidelser
нїе стра̑темъ . ѹгаси 1) ра̊	Släck upprinnandet av
жеженїе во̑танїꙗ телѣсь	de kroppsliga upproren
снаго дажь ми целомодь	Ge mig syndfrihet att
рен҃ѡ . пожити делы 2) ꙗ сло	leva genom handlingar och ord
вѣсы : да ѡбрадетелное	så att jag, tagande emot ett glädjefyllt
жительство во̊приемлю	liv
ще . ѡбѣтаваныхь не ѿ	inte förlorar

пад҃ѫ бл҃гиѫ҅ть т 3)	dina goda utlovade …
1) Felskrivning ѫ҅жаси rättad, överskriven 2) Sista bokstaven otydlig 3) Resten av bladet är rivet; troligtvis stod det твоиѫ҅ъ (?)	

10r

ꙗко блогословень еси во вѣки	Ty du är välsignad i evigheters
вековь аминь . . .	evighet Amen
Молитва Ко пр҃тѣе вц҃е	Bön till heliga Guds moder
Къ тебѣ прем҃тои бж҃еи	Till dig allra renaste Guds
мт҃ери . азь окоꙗны (sic!)	Moder Jag, olycklige
припадою (sic!) молюсꙗ : ви	faller ned och ber
ждъ црицꙋ ꙗко вѣпрет҃ани	Se, härskarinna, att jag beständigt
согрѣшаю h прогневаю	syndar och förargar
сн҃а твоего ї бг҃а моегѡ .	din son och min Gud
h многожьды аще каюсꙗ	och om jag ofta ångrar mig
ложъ пр҃ѣ богамъ обретаю	lever jag lögnaktig inför Gud
сꙗ . h каюсꙗ трепеща .	och ångrar mig darrande
неѫ҅жели гд҃ъ поразитъ мꙗ	Är det möjligt att Herren straffar mig
ї почесе паки таежде твѡ	men jag gör genast åter detta
рю видѣши сїе влꙋц҃е	Du vet detta min härskarinna
моꙗ гпж҃е вц҃е . мѡлю	och fru Gudsmoder, jag ber att du
да помилѫ҅еши дѫ҅крепиши	förbarmar dig och stärker mig
да подаси ми творити бл҃гая	och hjälper mig att göra gott.

10v

Веси бо влꙋ҃це моꙗ б҃це .	Ty du vet, min härskarinna, Guds moder,
ꙗко ѿнюдъ hмамь нена	Att jag alldeles har mina
вистънаꙗ моꙗ sлаꙗ дела	förhatliga onda handlingar

І всею мы̑лѣю люблю зако̑	Och med allt tänkande älskar jag min
бг̑а моего . но нѣ вемъ гпж̑а	Guds lag men jag vet inte, min
пречт̑оıа ѿкѹдѹ ıаже нена	rena härskarinna, varför jag avskyr
вижѹ та h люблю . а бл̑ая	och älskar dessa men
пре̑тѹпаю , не попѹщаї пречт̑оя	kränker de goda, tillåt inte, du rena,
воли моеї совешатисıа неѹго	att min vilja förverkligas
дно бо есть но да бѹдеть	ty det är inte önskvärt, men måtte
Воля сн̑а твоегѡ . ї бг̑а	det bli din sons och min Guds vilja och
моего . Да мя спс̑еть І врѡ	måtte den rädda mig och
зѹмить . ї под̑а̑тъ бл̑года̑ свт̑гѡ	bringa till förnuft och ge den helige andes välsignelse
дх̑а да выхь азь ѿселѣ	så att jag skulle från denna tid
пре̑талъ в скверно дѣиствѡ	sluta med dåligt levnadssätt
ї проѵѣе пожиль выхь в пове	och hade sedan levt i dins sons
лењї сн̑а твоего емѹже по	befallning Honom anstår
добаеть всякоıа слава ѵе	all ära, heder och makt
сть ї дежава со бе̊ноѵальны (sic!)	Med fadern utan början
его ѿц̑емь h пречт̑ны h бл̑гим	och med hans rena och ärofulla och
Їжнвотворяшим его дѹхомъ 1)	livgivande ande

1) Nedre raden är delvis bortriven.

11r

нн̑ѣ ї прин̑о h вѡ вѣки вѣко̑	Nu och alltid och i evigheters evighet
Аминь . . .	Amen
МАмитва (sic!) Къ Прт̑е Бц̑е	Bön till den rena Guds moder
Блг̑аго цр̑я мати пречись	Den goda härskarens rena och välsignade moder
стоя ї бл̑гословеноıа .	

вц҃е мр҃ия мл҃тъ сн҃а	Guds moder Maria,
твоего ї бг҃а нш҃его	utgjut din sons och vår guds nåd
їзьли на т҃растнѫю ми	för min lidelsefulla själ
дшѫ ї твои_ми молїтва_	och med dina böner
ми на҃тавї мꙗ на дѣꙗнїе ,	led mig till goda handlingar
бл҃аꙗ : да проу҃ве времꙗ	och resterande del av mitt liv skall jag fullgöra
живота моего бе̑ порока	utan last
преїдѫ h тобою рай да б҃ѫ	och med dig finna paradiset
рꙗшѫ (sic!) . вц҃е дв҃о една	Guds moder, jungfru den enda
чи҃тоꙗ h бл҃гословеноꙗ (sic!)	rena och välsignade

11v

Молтва Агг҃лѫ ¬ ¬ ¬	Bön till skyddsängeln
Хранителю ¬ ¬ ¬	
Агг҃лью хр҃товъ хранїте	Kristus ängel, min helige beskyddare
лю мои св҃ты , h пѡ	och
кровителю дш҃и ї тела	min själs och kropps bevarare
моего . вся ми прости	Förlåt mig allt
елико согрѣшихъ Въ	som jag syndade
дненѣшнꙑ дѣнъ . w̃	denna dag
всꙗкаго лѫкавствїꙗ .	från varje list från den för mig
противънаго ми врага ,	motbjudande fienden
ѥ̑бавї мꙗ да нї в коемь же	befria mig så att jag inte i någon synd
грѣсѣ проглиѣваю (sic!) бг҃а .	förargar min gud
моего : но моли зо (sic!) мꙗ	Men be för mig
грешнаго ї недостонаго	syndige och ovärdige tjänare
раба . ꙗкѡ да д҃тої	så att du visar mig värdig
мꙗ покажеши блг҃ти	all godhet

ї мл҃ти всест҃ыя 1) тр҃ицы	och nåd, från den heliga treenigheten
ѳ мт҃рѣ г҃да моегѡ їис҃а	och min Guds, Jesus Kristus moder och
хр҃та ї всѣ҆ свт҃ы҆ѧ҆ Аминъ ,	och alla helgon Amen

1) Я ser ut att vara tillskrivet efteråt, svagt, lätt nedanför raden

12 r

Вое҃раноï 1) воеводѣ побѣ	Härförare, segerrika,
дїтелноıа ıако їзъбав	som befriade sig
шесıа ѿ злыхъ блг҃ѡ	från ondska, tacksägelse tillägnar
даственоıа вс҃пїсѵ҃емь ти	vi, dina tjänare, dig
рави твоï бц҃е но ıакѡ .	Guds moder, som har
їмѵ҃щеıа дръжавѵ҃ нѣпѡ	oövervinnerlig makt
бѣдимою ѿ всякихъ нась	från alla olyckor befria oss
Бѣтъ (sic!) свободи да зовѣмь	och vi åkallar
ти радѵ҃ися невѣт҃о ненѣ	Dig, gläd dig, du ogifta jungfru
вет҃оıа	
Прел҃авноıа прин҃о_двѡ	Underbara jungfru,
бц҃е мр҃иıа мт҃и хр҃та	Guds moder, Maria, Kristus vår Guds moder
бг҃а нш҃его прими мл҃твы	ta emot våra böner
нш҃и ї дѡнѣси снѵ҃ своемѵ҃	och framför till denne din son
Ї бгѵ҃ ншемѵ҃ (sic!) да сп҃се_ть	och till vår gud så att han räddar
h пров҃етить тебѣ ради .	och upplyser tack vore dig
дш҃и наши . . .	våra själar
Все ѵ҃пованїе мое к тебѣ	Allt mitt hopp
всл҆агаю мт҃и бж҃иıа	sätter jag till dig, Guds moder,
сохранї мıа своемь си пок҃ро	Bevara mig med ditt beskydd .
ве .	

1) Otydlig supralinear, avskuren överkant, c eller з

12 v

Бц҃е дв҃о не прⷪри 1) менѣ греш	Guds moder, jungfru, ringakta inte mig
наго . требꙋющаго твоеꙗ	syndige som ber om din
помощи h твоего ѕастꙋплѣнїе	hjälp och ditt bistånd
на тя бо ꙋпова дш҃а моꙗ	ty till dig förlitade sig min själ
ї помилꙋи мꙗ	och förbarma dig över mig
ꙋпованїе мое ѡц҃ъ привѣ	mitt hopp, fadern, min
жище мої сн҃ь покровь	tillflykt, sonen, mitt skydd
мои дх҃ь свт҃ы трⷣа све	den Helige ande, heliga treenighet,
таꙗ слава тебѣ .	Ära vare dig
Слава И нн҃ѣ Гⷣи поми	Ära Herre förbarma dig
мꙋи (sic!) .г҃. Гⷣи Блг҃ослови	3-faldigt. Herre, välsigna
Млт҃вь ради прⷣтыꙗ тво	Havande nåd för din heliga
еꙗ мт҃ри ї всехь свтыхь	moders och alla heligas skull.
спс҃и мя грешнагѡ . .	Rädda mig syndige.
Влⷣко ѵлв҃ко_люᵬве неꙋжелї	Härskare, människovän, är det möjligt
ми ѡдрь сен гробь	att för mig blir denna bädd min grav:
вꙋдѣтъ : hли еще	eller om
ѡкоꙗнꙋю мою дꙋшꙋ	min olyckliga själ
провⷣѣтїши днемь :	upplyser du på dagen
се ми гробъ предьлѣжи҃ .	Så ligger denna grav framför mig,

1) Otydlig supralinear, avskuren överkant, �both c eller з

13r

Се ми смерть претстоїть (sic!)	så förestår döden mig
сꙋда твоего гⷣи боюсꙗ .	Jag fruktar din dom, Herre,
ї мꙋки бⷭконѣчныꙗ злое же	och kval utan slut
творꙗ не прⷣаю тебѣ	Jag slutar inte skapa ont mot dig
Гⷣа бг҃а моего Всегда ,	Herre min Gud, Alltid

прогнѣваю ї пре҃ит҃ю ти .	förargar jag dig och din synnerligen
м҃терь І вся нв҃ныѧ сы	rena moder och alla himmelska krafter
лы . h ст҃га аг҃ла . Хра	och min heliga skyddsängel.
нїтеля моегѡ , вемь бѡ	Ty jag vet,
г҃ди ꙗко нед҃тоїнъ е҃ть 1)	Herre, att man [jag] är ovärdig
чл҃вко_Любия твоегѡ .	din människokärlek
но достоїнь еси всякаго	men är värdig varje
осѫжденїе ї мѫки но 2) г҃ди	klander och kval. Men Herre
Їли 3) хощѫ hли не хощѫ сп҃си	Antingen jag vill eller vill inte,
мя аще бо праведни	rädda mig, ty om
ка сп҃сеши нїчтоже ве	du räddar en rättrådig människa
лие , ї Аще чи҃таго по	är det ingenting stort och om du
милѫеши нїчтоже дї	förbarmar dig över en ren
вно до҃тоны бо сѫтъ	är det ingenting underbart.
мл҃ти твоея но на мнѣ	ty de är värdiga din nåd men till mig

1) Otydligt т. Kontexten visar att formen borde vara 1.sg. och inte 3.sg.
2) Otydlig först bokstav н eller к
3) Svagt skrift, tillägg i kanten

13v

Грѣ̈номь ѫдиви мл҃ть	syndige, uppenbara din nåd
твою О семъ ꙗви чл҃вко	om detta visa din människokärlek
любие твое да нѣ ода	så att min ondska inte besegrar
лѣтъ м҃я злова (sic!) твоеї	din outtalade godhet
неи҃глаголано Бл҃ти ї мл҃о	och barmhärtighet
сердню ; ї ꙗкоже хоще	och såsom du vill
ши ѫстрои о мнѣ вещъ	ordna angående mig saken …

Paleografi

Bokstäver

De bokstäver som förekommer i skriften sidorna 1v–13v betecknar

vokaler:
ѧ ѥ и о ѹ ъ ы ь ѣ ѩ я ѧ

varav и о ѣ förekommer i flera varianter, (se bilaga 10) och ѧ endast en gång

konsonanter:
б в г д ж ѕ з к л м н п ҁ с т ҳ ш ц ч ш

varav в förekommer i tre varianter och ҁ skrivs på två sätt (se bilaga 10)

Utveckling av handstilar

Tre basstilar finns: *устав* (uncial), *полуустав* (halvuncial) och *скоропись* (kursivstil). *Устав* användes i de äldsta handskrifterna, *полуустав* i de första tryckta böckerna samt *скоропись* av administrationen.[79]

Полуустав tog intryck från skriften i Serbien och Bulgarien. Den kännetecknas av att vara mindre regelbunden än *устав*, som kännetecknas av jämna, väl proportionerade, särskrivna bokstäver.

Utvecklingen vidare till *скоропись* kännetecknas av sammanskrivna bokstäver, varav finns ett antal exempel i MS t.ex. ѻл ѥл (6r), variation av former, bokstäver över och under raden, vilket särskilt gäller bokstaven ҁ, samt supralinearer, ligaturer och förkortningar, allt förekommande i MS.[80] Skriften i MS ligger mellan *полуустав* och *скоропись* .

Parallellt med rysk *полуустав* fanns sydslavisk *полуустав* vars sätt att skriva bokstäver även påverkade den ryska handskriftstilen genom en strävan att förlänga bokstävernas vertikala linjer.[81]

Utvecklingen av bokstäver i handskrifter beskrivs av Tichomirov och Mura´vev i *Russkaja paleografija*.

И skrivs ungefär som ett nutida H med horisontellt tvärstreck.[82]

Bokstaven Т återges med tre staplar nedåt. Även bruket av båge på bokstaven В och underhäng på bokstaven Д blev vanligt.[83]

Redan på 1400–1500-talen börjar bokstaven К skrivas som två vertikala streck.[84]

På 1600-talet tenderade bokstäver att förändras/förenklas till exempel В som skrivs som en trehörning eller fyrhörning, ganska lik Д, som å andra sidan skrivs med underhäng.

[79] Sauri & Nuorluoto 2016, s. 26.
[80] Vinokur 1971, s. 32.
[81] Vinokur 1971, s. 32.
[82] MiVinokuchail Tichomirov & Anatolij Murav′ev**,** *Russkaja paleografija* (Moskva: Vysšaja škola**,** 1966). s. 29.
[83] Tichomirov & Murav´ev 1966, s. 32.
[84] Tichomirov & Murav´ev 1966, s. 33.

Л has ibland skrivits med förlängd högerstapel och ѣ skrivs ibland med neddragen vänsterstapel.[85]

Р kan ibland se ut som en utdragen 8, med ett stort och brett huvud, och nästan oläsligt som ett långt streck med en öppen ögla, särskilt när det förekommer som supralinear.

С förenklas som en liten båge eller ibland bara som ett rakt streck.

Dessa beskrivningar av en del bokstävers utseende stämmer väl överens med skriften i MS.

Versaler

Versaler förkommer oftast inte i löpande text i MS, förutom i rubriker och då början av en text eller kapitel markeras med en utsmyckad bokstav.

Supralineära bokstäver och titlo

Förkortningar med överskrivna bokstäver, *abbrevatio per litteras superpositas*, det vill säga supralinearer, innebär att en liten bokstav markerar en utesluten stavelse eller ändelse. De vanligaste supralinearerna i MS är bokstäverna д, р, ж, з, men vanligast är с.

Ett annat sätt att förkorta ett ord är användandet av titlo, ett tecken som ofta förekommer i MS. De ord som traditionellt förkortas med titlo är ord med speciellt innehåll, nämligen namnen Gud, Jesus, Guds moder med flera teologiska termer. Vissa sekulära benämningar förekommer också i handskrivna texter.[86]

Speciellt att notera är att varje rad i handskriften avslutas med en vokal och en eventuell konsonant återges med supralinear.

Ligaturer

Exempel på sammanskrivningar är bokstaven Ї och en variant av в.

Siffror

I fornkyrkoslaviska fungerar bokstäver, enligt glagolitisk tradition och påverkan från grekiska, också som siffror och då placeras *titlo* över bokstaven och oftast markeras siffran också med punkter på båda sidor av bokstaven.[87]

I MS finns endast några få exempel på siffror, till exempel Bön 10, Мл҃тва ѵ҃ (1v). Bönernas nummer skrivs oftast med ord, till exempel Мѡлитва Пятаꙗ (9v).

Skiljetecken

Skiljetecken används sparsamt och något oregelbundet. De förekommer i form av punkt, kommatecken, semikolon. Skiljetecknen är vanligen placerade inne på raden men vid några tillfällen även i slutet av raden.

Sammanskrivning och särskrivning

[85] Tichomirov & Murav´ev 1966, s. 34.
[86] Boris Gasparov, *Old Church Slavonic* (Muenchen: LINCOM EUROPA, 2001), s. 15.
[87] Gasparov 2001, s. 17–18.

Ord är i allmänhet skrivna med mellanrum, alltså inte *scriptura continua*, men vissa konjunktioner till exempel **ї** ‘och’ skrivs samman med efterföljande ord, liksom en del prepositioner.

Radslut

Samtliga rader avslutas med vokal. En del ord avdelas och nästa rad börjar med konsonant. En annan variant som förekommer på ett par ställen är att en konсonant placeras som supralinear, t.ex. оклеветѫ̆ (7v) och зако̑ (10v).

Ortografi

Jag har gjort en detaljerad undersökning av ortografin men här redovisas p.g.a. uppsatsen längd endast några särskilt utmärkande drag när det i MS förekommer två eller flera varianter av vissa bokstäver. Varianter är ofta förekommande i handskrifter och kan förklaras av när manuskriptet skrevs, var det skrevs eller av vilken skrivare. I vissa handskrifter kan förekomsten av olika varianter bero på krav på snabbhet i skrivandet, vilken variant som då är lämpligast, eller också kan ett val av vissa bokstäver ha att göra med skrivarens personliga preferens.[88] Särskilt intressant är att i MS studera om det finns systematik i användningen av olika varianter eller om valet av en viss bokstav är slumpvis. Här behandlas huvudsakligen varianternas position, men också en del morfologiska och lexikaliska drag. De bokstäver som kommenteras är и ѓ о в я.

Varianter av bokstaven и

Position:

I handskriften förekommer varianterna **и, ї, ѝ,** h

I början av ord förekommer samtliga varianter.

Efter vokal, framför allt i possessiva pronomen är **и** dominerande, t.ex. своимь (2r) men även **ї** vid några tillfällen мої (1v), моїмь (2v) och твоїми (3r).

I ändelser är bokstaven **и** den förhärskande t.ex. substantivets pluralformer, вєки (3v) och vokativer господи (3v). Av verbformer finns huvudsakligen **и** i imperativ прости (4r) samt i infinitiv просити (2v). Även **ї** förekommer någon gång i vissa av dessa former t.ex. поменї (4r).

Inne i ord, mellan två konsonanter, skrivs vanligen **и** горкимь (2v) men även **ї** förekommer t.ex. єдїнаго (3v).

I ändelser

I ord i neutrum, jo-stammar, används i ändelserna i princip bokstaven **ї.** Särskilt många exempel finns på instr. sg. і Млт҃ва ѝ свт҃мъ Агг҃иъ (sic!) хранїтелю (1v–2v) p.g.a. bönens innehåll. Den bedjande berättar om synder som blivit begångna i instr. sg. t.ex. зло_помненїемь (2r). Av övriga kasusformer finns endast ett undantag, nämligen слова_словиє, ack. sg. (6v).

På sidorna 7v och 8r förekommer ett stort antal verb i aorist. I de flesta fall finns **и** i ändelsen vid verb tillhörande fjärde konjugationen t.ex. опечалихь, wсъдихь, помыл̂ихь , men ett par exempel med stavningen **ї** förekommer, свадїхь och ѵ̀карїхь Ytterligare några exempel med **ї** finns på sidorna 3r, 5v och 6v.

I ord

Ordet или (eller) förekommer i flera varianter framför allt i bönen på sidorna 7r–8v som innehåller långa upprepningar. Förutom **или** skrivs **їли, ѝли** och **hли.**
Ordet **и** (och) skrivs alltid ihop med nästföljande ord. Vanligast är användandet av varianterna ѝ och h t.ex**.** ѝ не волъныѣаь,ѝ ѣаже, ѝменѣмъ och h прости, h помилѹи, h во вѣки, (7r–8v).

[88] Lev Čerepnin, Russkaja paleografija (Moskva: Государственное исдательство политической литературы, 1956) s. 363–364.

Varianter av bokstaven ꝑ

P skrivs ibland på raden och ibland över raden, återges här som ꝑ respektive ꝑ, samt i några fall som supralinear. De flesta exempel finns över raden.

I början av ord förekommer ꝑ, på raden, inte så ofta, prefixet ꝑаз¬ endast ett fåtal gånger t.ex. ꝑа̊гордехьсѧ (7v) och ꝑа̊врацıе (8r). Ett par andra exempel är ꝑабъ i olika böjningsformer t.ex. ꝑабꙋ (6v) men endast en gång ꝑаба , över raden, (12r), ꝑади (6r) och ꝑади (12r) endast en gång vardera.

Inne i ord skrivs ꝑ både på och över raden, och här är ꝑ mest förekommande. Dock kan vid somliga ord/prefix en tydlig överrepresentation av exempel på det ena eller andra ꝑ urskiljas. Särskilt tydligt är detta när det gäller prefixen пре¬, при¬ och про¬. Nästan alla exempel, ett 30-tal, har ꝑ, t.ex. пре҃чт҃ои (10r), прогневахьсѧ 7v, припадою 10r. Motsvarande prefix med ꝑ finns bara belagt med något enda exempel.

Slutligen finns en skillnad på namn/benämning som Хꝛистовь med ꝑ utom i ett fall, Мария i samtliga fall, Матерь utom i ett fall, Хранитель med ꝑ utom vid ett tillfälle samt троица endast med ꝑ.

Varianter av bokstaven O

I MS förekommer varianterna ѻ, O, ѡ. I början av ord är förekommer alla varianter.

ѡ är den vanligast förekommande bokstaven i början av ord, huvudsakligen tillsammans med titlo som preposition i uttryck som ѿ свеχь (3v), ѿ свякиχь (12r), ѿ свякого (9v). Den finns även med titlo som prefix t.ex. ѿпꙋсти (8v), ѿжени (3r) samt som inledning till ord som ѿцꙋ (9r), ѿнюмь (13r) ѿчее (6r) och slutligen utan titlo t.ex. ѡслабы (9v) och ѡкоıанꙋе (12v).

O finns endast vid enstaka tillfällen i början av ord: обичнемь (1v), обь (2r), оплетъшеся (2v), оклевета (7v), опıахьсѧ (8r), обрешаю (10r), och одаляемь (13r). samt som preposition sammanskriven med huvudordet t.ex. о лꙋка_ въстви (7v).

O finns som första bokstav i några ord t.ex. Обычиемь (2r), Оцā̄ (5v)samt som sammanskriven preposition Осемь (13r).

Inne i ord är varianten ѻ vanligast**.** Några exempel finns med ѡ: ꝑѡдобь (3v), прѡ҃ти (4r), дѡбры (6r), благѡ- (12r). Dubbla stavningar finns bl.a. мѡлю (10r) resp. моли (11v), вѡзбедохь (4r) resp. возможеши (2v), лѡжа (5v) resp. ложа (6v).

I slutet av ord finns stor variation, dock är slutvokalen ѻ vanligast särskilt i ändelser som -ого, ¬его, ¬аго även om varianten огѡ, ¬егѡ, ¬агѡ finns representerad.

Det verkar föga troligt att radslut skulle påverka valet av ѡ eller ѻ eftersom båda tecknen förekommer med ungefär samma frekvens.

Varianter av bokstaven ʙ

Tre varianter av bokstaven ʙ finns i bönen, nämligen в, som i exempel återges в, samt ʙ.

ʙ förekommer endast vid åtta tillfällen varav fyra hopskrivna med ı (ligaturer).

ʙ är betydligt vanligare och förekommer i början av ord t.ex. vid tilltalet ʙл҃це, (3r) och (10v), vid inledning av ny text ʙърꙋю (3r), ʙо҃браної (12r), som preposition в, во, вѡ, som prefix воз¬

samt olika former av pronomenet вьсь, t.ex. всеми, (2r), все (4r). Ett par undantag förekommer: inne i ett ord ѻѴець (6r) och vid tre tillfällen i samband med avbrutet ord och ny rad t.ex. Присла_ ви҃ (4r), Дї_Ѵно (13r), л҃ка_въстви (7v).

Intressant är att se att just på s. 10v förekommer en anhopning av varianterna Ѵ och Ꙋ. Varianten в är den huvudsakligen förekommande inne i ord t.ex. своем҃ (12r), твоегѡ (10v), видехь (8r), хер҃вимь (3v) med endast något enstaka undantag. I början av ord växlar в med в framför allt vad gäller former av pronomenet вьсь t.ex. вся (3r), (8r), (11v), всех (11v), всехь (12v), som preposition во вѣки (5v), (8v), och prefix возрати, возмаг҃, (2r).

Just i avlutningen av många böner, во веки вековь, i evigheters evighet, förekommer flera varianter där bokstäverna särskilt i ordens början skiljer sig åt.

I den första bönen (1v–3r) återges frasen: Ївовеки вѣковь, i den andra (3r–3v) веки вѣковь, därefter (5r-5v) Ївовѣки векѡвь och slutligen (6r–6v) endast вѡвеки.

Varianter av bokstaven ꙗ

Två varianter förkommer, nämligen ꙗ och я

Position

я eller ꙗ i början av ord finns endast i få exempel varav ett enda med я i ordet якѡ. Detta ord förekommer huvudsakligen med stavningen ꙗ. Samma frekvens gäller efter vokal, dvs. flest exempel med ꙗ. Я finns vid två tillfällen, en gång efter ѣ i прелюбадѣянїемь (2r) och en gång efter о i окоянаго, (3r). Ytterligare två exempel på samma ord men här med ꙗ efter о окоꙗны окоꙗнагѡ (3r),. Efter ѣ finns några exempel med ꙗ смѣꙗхсьꙗ, позсмѣꙗхься (8r), надѣꙗнїе (11r) och efter ѕ҃ och е, ѕ҃азьвенъ, добающеꙗ (8r). Slutligen kan nämnas namnet мария (11r) med я och мриꙗ (12r) med ꙗ.

Inne i ord, efter konsonant finns få exempel, de flesta med я, särskilt former av всякъ, t.ex. всяки (2v), всякого (2v, 9r och 13r). Ytterligare exempel på я är скверяющаго (5v) och поклотяемы, спящемꙗ, освятиль (6v). ꙗ finns bara med ett par exempel безмꙗтеженъ (6r) och спящемꙗ (9r).

I slutet av ord förekommer de flesta exemplen på ꙗ och я, båda i riклig mängd och i grammatiska sammanhang, (se nedan).

I ändelser

Personliga pronomen: 1 och 2 dat. sg. мя åtta gånger, мꙗ sju och тя tre.

Possessiva pronomen: моя vid ett tillfälle och моꙗ hela åtta gånger, твоея resp. твоеꙗ endast en gång.

Övriga pronomen: Вся, endast med я, medan всякиꙗ, всякоꙗ, varierar med всꙗкого.

Verb: Många reflexiva verbformer förekommer, endast två med я, оплетъшеся (2v) och по҃смѣꙗхься (8r), medan formerna med ꙗ är mer frekventa. ѕ҃мр҃сꙗ (2v), разьвелїчихьсꙗ, (7v) рѧгордехьсꙗ, по҃вїжасꙗ , ѡбꙗ_дохьсꙗ, опихьсꙗ, смѣꙗхьсꙗ, (8r) m.fl.

Adjektiv:

De adjektivformer som slutar ꙗ/я finns i

Vok. sg. fem., samma form som i nominativ: Прⷱ҃таꙗ (3r), благосдарсвеноꙗ, Прⷱ҃лавноꙗ, (12r), блг҃аꙗ (11r) och det enda exemplet med я прⷱ҃тоꙗ (10v och 11r).

Gen. sg. fem. прⷱ҃тыꙗ (12v).

Ack. pl. fem. нбн҃ыꙗ (13r).

Nom. pl. mask./neutr. скверьная (3r).

Ack.pl. mask. нена_вистъныꙗ, блг҃ая (10v), плотныꙗ (5v) , och ett exempel med я і плв҃цкия , (5v).

Substantiv:

Exempel på former av neutrala jo-stammar i gen. sg. är с҃данїя, (5r) samt помы҆лѣнїꙗ (5v), båda med я respektive ꙗ

I ord

времꙗ (11r) och время (6v) ack. sg. neutr. har var sin variant av ꙗ respektive я, liksom ѣмꙗ (8r), имя (3v) och ѣмя (9v). nom. sg. neutr.

Sammanfattning

En regelbundenhet i användningen av vissa varianter finns. (Se återgivande av olika varianter bilaga 10).

в förkommer huvudsakligen i början av ord, särskilt i preposition eller prefix, medan в är den variant som finns mest inne i ord. Varianten о dominerar inne i ord. Varianten р (över rad) dominerar i prefixen при-, пре- och про-.

I grammatiska sammanhang finns entydig regelbundenhet i vissa former. И är den variant som företrädesvis används i verbformerna aorist, infinitiv och imperativ samt i substantivformerna nom. pl., samt vokativ. Däremot i ändelser i substantivets jo-stam förekommer med bara ett undantag **ї.**

Enskilda ord skrivs utan systematik på olika sätt också på samma sida eller rad. Särskilt tydligt är det med ordet или som skrivs їли, ѣли och ѣли.

För övrigt används de flesta varianter slumpvis.

Felskrivningar/varianter

Vid genomgång och tolkning av handskriften, MS, har ett antal avvikelser i fråga om återgivande av enskilda bokstäver, ändelser och även hela ord förekommit. Det kan röra sig om direkta felskrivningar påverkade av nära liggande bokstäver, likartade bokstäver eller uttalsvarianter. Dubbelskrivningar både av enskilda bokstäver och stavelser t.ex. i samband med radslut finns vid några tillfällen. Dessutom saknas ibland bokstäver, vilket kan försvåra läsning, särskilt när de saknas i början av ord. Slutligen finns också exempel på att ändelser är ofullständiga och grammatiska former felaktiga. I detta avsnitt har jag inte analyserat varianter av hela ord och uttryck.

Det jämförelsematerial som använts för felaktigheter/varianter har utgjorts av MU samt en redigerad utgivning av kyrkoslaviska böner i www.pravoslavie.ru/put/biblio/molitva

Exempel på felskrivning/varianter

1) Felaktig bokstav, eventuellt förorsakad av ett närliggande ord eller likhet med en annan bokstav eller fras

   1v Агг҃иѫ med ett и i stället för ett förväntat ѧ
   5r ютр҃тиымъ, i MU inleds ordet съ
   5r сводобивы i MU под¬
   11r Мѧмитва, м i stället för ѧ
   11v Агг҃льлю ser ut att vara en sammanblandning av närliggande former nom.sg. och vok.sg.
   12v поми_ мѫи, м efter radslut i stället för ѧ
   13r смертв med в i stället för ь
   13r злова med в stället för в, злоба

2) Dubbelskrivning av enstaka bokstäver eller stavelse

   3r ѿт окоıанагѡ, т både som supralinear och i texten
   3v є två gånger є е҃тиѣшѫю
   6v чит҃о/тотою, upprepning av stavelsen то i samband med radslut
   7v ко мѣ, ett extra м som supralinear
   11r dubbla с i samband med radslut, пречись/ стоя

3) Bokstäver saknas

   2v дѣхь för дѣляхь, ля saknas
   3r совори för сотвори, т saknas
   3v вопомїнанїю för воспомїнанїю, с saknas
   6v еванъ/елия för еванъгелия г saknas i samband med radslut
   6r всега för всегда, д saknas
   7r недот҃ономѫ för недот҃оиномѫ, и saknas
   Истны för истины, и saknas
   8r тр҃ве för творче, в saknas
   10v совешатисıа för совершатисıа, р saknas
   13r дот҃оны för достоїнь, ї saknas

4) Annan bokstav eller annan stavning jämfört med MU

   8v ляхѫ х i stället för г, лагѫ

10r ѵесе i stället för ѵасе
11v дненѣшны i stället för днешны
11v проглиѣваю i stället för прогиѣваю

5) Grammatisk skillnad
   3r серⷣце i MU сръдца
   3v мои i MU моихъ
   7r Свт̃о ofullständig ändelse i MU свт̃омъ
   8r ви дехъ видев (aorist i stället för pret.part.akt.)
   9v ра[ꙁ] жеженїе i motsats till разжжения
   10r припадою i MU припадоⷯ
   10v прѣчет̃ны instrumentalis ¬мъ saknas jämfört med MU
   12r дш̃и наши i MU дш̃а наша
   12v бъдѣтъ 3pl. i stället för 3sg.

6) Uttal påverkat stavning

   a) 9v невоже i stället för негоже
   b) о/а

      2v окоѧны vid ett flertal tillfällen i stället för som i MU окаѧны
      7r но i de flesta fall i stället för на
      10r богамъ, i MU богомъ
      10v вρω зъмить i stället för вразумит
      11r мамитва а i stället för о
      11v зо, i MU за

   c) **tonlös/tonande konsonant,** т/д, с/з

      10v w̃нютъ i stället för w̃тнюдъ,
      12r бѣтъ i stället för бѣдъ
      13r претстоїть i stället för предстоїть ,
      12r вобр̃аноï, вс̃пїсъемь с eller з

Kommentar

Uttalet tycks ha påverkat skriften bl.a. företeelsen okanje/akanje, Det finns flera exempel där i MS skrivs о medan i MU а. Dock är inte MS konsekvent utan i ett antal fall särskilt gen .sg. mask./neutr. av adjektiv skrivs -aro. Dessutom återkommer skillnaden mellan tonlös och tonande konsonant i flera fall, framför allt т/д men också с/з.

Skrivaren visar stor osäkerhet vid avskrift. Ett antal bokstäver är överhoppade och somliga är också dubblerade. Därutöver har många ord fått kompletteras vid sidan av texten eller ovanför.

Språkhistoria

Utveckling av sekulärt och kyrkligt språk

Det sydslaviskt baserade skriftspråket, fornkyrkoslaviska, kom tidigt att utvecklas till en östslavisk redaktion, rysk kyrkoslaviska. Fram till 1300–1400-talen benämns ryska språket fornryska, därefter medelryska och från 1700-talet, starkt påverkat av moskvadialekten, utvecklas ett folkmålsbaserat ryskt litteraturspråk.[89]

Redan tidigt kan urskiljas två olika användningsdomäner, kyrkoslaviska i kyrkliga sammanhang och fornryska, baserat på talspråk i sekulära funktioner, administration och lagstiftning. Så småningom uppfattades dessa båda varianter som två skilda språk.[90]

Under 1300-talet blev det så kallade andra sydslaviska inflytandet betydande. Orsaken var att centra för ortodox kultur flyttade från Balkan till Moskva på grund av krigshändelser i Turkiet. Det uppstod sydslaviska intellektuella förbindelser med Serbien och Bulgarien, och språket närmade sig fornkyrkoslaviska och grekiska, bl.a. med större användning av nasalvokaler och yers igen. Dessutom förekom sydslavismer, sammansättningar och konstlade ord med grekiskt ursprung.[91] Ytterligare en faktor som bidrog till betydelsen av det kyrkoslaviska språket var att Moskva gjordes till centrum för kyrkan i samband med tatarernas erövring av Kiev. Moskva kom att kallas Det tredje Rom. Litteraturen var under denna period huvudsakligen kyrklig.[92]

Från 1700-talet och framåt hade förändringar i litteraturspråket vidtagits. Så hade redan tidigare borttagande av så kallade onödiga bokstäver som nasalvokalerna och yers ägt rum. Även förändring av grammatiken förekom vad gäller numerus, dvs. dualis försvann, adjektiven fick en lång form, som kom att användas attributivt, och sättet att uttrycka förfluten tid ändrades. Dessa förändringar gällde huvudsakligen det profana språket. Det kyrkliga språket behöll i stort sett sin ålderdomliga form.

Intresset för studier i kyrkoslaviska och ryska skapade forskning kring olika aspekter av den språkliga utvecklingen: struktur, vokabulär, dialekter etc. Vid slutet av 1700-talet hade skillnad mellan kyrkoslaviska och ryska utjämnats samtidigt som kyrkoslavisk skrift upprätthölls i kyrkliga sammanhang.

Dialektala drag

Förutom skillnaden mellan det ryska litteraturspråket och det kyrkliga språket förekommer också regionala dialekter, i första hand hos landsbygdsbefolkningen i olika regioner. Regionerna kan grovt indelas i ett centralt område runt Moskva, ett område mot norr och öster, nordryska, ett mot söder och väster, vitryska och ukrainska och ett område söderut mot Kaukasus, sydryska.[93]

De stora dialektområdena kan indelas i mindre områden enligt olika fonetiska företeelser. Särskilt i utveckling av vokaler kom betonade respektive obetonade stavelser att spela stor

[89] Sauri & Nuorluoto 2016, s. 16.
[90] Sauri & Nuorluoto 2016, s. 19.
[91] Victor Vinogradov, *The History of the Russian Literary Language from the Seventeenth Century to the Nineteenth* (Madison, Milwaukee, & London: The University of Wisconsin Press, 1969), s. xxii, Vinokur 1971, s. 70.
[92] Matthews 1960, s. 138–139.
[93] Matthews 1960, s. 86.

roll. Ett viktigt kriterium, som är särskiljande mellan nordryska och sydryska är okanje och akanje Dessa termer betecknar hur vokaler behandlas i obetonade stavelser.

Med okanje menas att ett obetonat skrivet o uttalas som ett o-ljud och detta uttal förekommer i nordryska medan det i sydryska (och vitryska) förekommer akanje vilket innebär att ett o före den betonade stavelsen uttalas a, och efter den betonade stavelsen schwa, ett slags ”vokalmummel”.[94] [95]

I slutet av 1500-talet under Moskvaperioden påverkas uttalet av obetonade o till att ersättas av a, akanje, och särskilt den styrande klassen i Moskva övergick från okanje till akanje.[96]

Okanje kan beskrivas som stavningsuttal. Akanje är en senare utveckling i skriftspråket men kan också ha existerat i talspråket,[97] I modern nordryska används huvudsakligen okanje, medan Gammaltroende använder akanje.[98]

MS visar osäkerhet i stavningen av o resp a

1) Ett antal ord skrivs med ѧ där det i lexikon[99] skrivs ѡ прелюбадѣянїемь , (2r) присна, (5v) ѡбятаван (9v) ка нсѵ каторыма (2v)
2) O skrivs genomgående i vissa ord t.ex. Окоян (3v) окоянаго (3r) окоян (8v) samt i врωзѵмить (10r) resp. Бразоъмяти (10v).
3) Ändelsen i nom. sg. fem. varierar (3r) скверная/ лѵкавоя (8r) бечисляноя
4) Stavning med o eller a på samma sida t.ex. зо мя за (11v), но сонь, на сонь (5r) но ложе на ложе (6v), samt многа многожьд (10r)

[94] http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/vokalmummel.
[95] Matthews 1960, s. 94.
[96] Vinokur 1971, s. 49.
[97] Matthews 1960, s. 92.
[98] Matthews 1960, s. 105.
[99] Суворин (ed.), *Словарь древнаго славянскаго языка* (Sankt Petersburg: 1899).

Grammatik

Ett antal grammatiska företeelser kom att försvinna under utvecklingen av den sekulära ryska skriften. I min undersökning fästs därför vikt vid studier av bevarandet av kyrkoslaviska former.

Substantiv

En speciell form för kasus vokativ, är en av de företeelser som försvann under 1600–1700-talen under utvecklingen av det ryska skriftspråket, men behölls i kyrkoslaviska texter.

I fornkyrkoslaviska förekommer inga speciella vokativformer i neutrum eller pluralis, då nominativ, ackusativ och vokativ sammanfaller. Inte heller finns bland n-stammar, s-stammar, t-stammar eller feminina u-stammar någon vokativform.

Bland i-stammar sammanfaller genitiv, dativ, lokativ och vokativ med en ändelse -и. Av r-stammar finns endast de båda feminina stammarna матер¬ och дъштер¬, med nominativ och vokativ мати. Av maskulina u-stammar finns t.ex. vokativform av сынъ, сыноу.

Vokativformer finns av a/ja-stammar t.ex. жено av жена, змиѥ av змиꙗ, доуше av доуша och av o/jo-stammar t.ex. рабе av рабъ, коню av конь.[100]

I MS finns många exempel på vokativer av a/ja-stammar respektive o/jo-stammar, t.ex. Агг҃ле хр̂товъ свѣ҃ты (1v), ѡ свты мои хранїтелю (2v), Прет̂аꙗ Влц̑це моꙗ вц̂е (3r), Г̂ди црⷭ́ю (7r), влц̑це моꙗ ѣ҃це (10v) och Бц̂е дв҃о (12v)

Vokativformerna Г̂ди бже används fortfarande i kyrkliga sammanhang.

Dualis, som anger tvåtal, försvann redan före 1300-talet och senare användning är exempel på medvetna arkaismer.[101] I MS förekommer endast ett exempel каторыма ѡчима (2v).

Verb

I utvecklingen av verb ägde stora förändringar rum i ryska litteraturspråket, t.ex. för att uttrycka förfluten tid, där en form, preteritum, ersatte de gamla formerna imperfektum, som beskriver pågående handling, och aorist, som uttrycker avslutad handling. Imperfektum och aorist kom att finnas kvar bl.a. på grund av sydslaviskt inflytande.[102]

Andra former för förfluten tid vilka förekommer sparsamt i kyrkoslaviska är perfektum och pluskvamperfektum, bildade av presens, imperfektum eller aorist av verbet быти och l-particip böjt i genus och numerus. Dessa former används mest i sekulära sammanhang.[103]

I MS finns en mängd exempel på verbböjningen i förfluten tid, huvudsakligen aorist i 1 sg. framför allt i bön 3 s. 7r, 7v och 8r, där den bedjande erkänner begångna synder t.ex. согрѣшихъ, syndade (7r), ѕкарїхъ, smädade (7v) похѕлихъ, okvädade (7v) опечалихъ, kränkte (7v), солгахъ, ljög (7v), спахъ, sov (7v).

I 3 sg. finns t.ex прииꙗ҆е, han kom (7v).

[100] Leskien 1962, s. 66-81.
[101] Vlasto 1971, s. 105.
[102] Vinogradov 1969, s. 60.
[103] Gasparov 2001, s.146.

Endast ett fåtal exempel på l-particip finns ѡсвѧтилъ еси, du har upplyst, (6r) бы҃хъ азъ … прет҃алъ, jag hade slutat, och пожиль бы҃хъ, hade levt (10v).

Adjektiv

I fornkyrkoslaviska förekommer två adjektivparadigm. Det korta adjektivet är det ursprungliga och det böjdes som substantiv.

Den långa pronominala formen av adjektiv bildades med nominalparadigmet som bas med tillägg av det enklitiska pronominet и – ѥ - ѩ. Efter att från början böjts i båda leden utvecklades eller förenklades böjningen så att t.ex. i nom. sg. fem. den intervokaliska [j] i ¬аіѧ förlorades till –аа, och i gen. sg. mask. och neutr. utvecklades det ursprungliga -аіего, via -ааго till -аго.[104]

Samma sak hände med formerna i dativ singularis från ursprungligt ¬оуѥмоъ, med förlust av intervokaliskt [j], assimilation av vokalen till ¬оуомоу och slutligen sammandragning till оумоу.[105]

Adjektivböjningen i gen. sg. mask.och neutr. är ändelsen -аго vanligare än ¬ого, den form som senare blev den förhärskande. Å andra sidan kom ändelsen i dat. sg. mask. och neutr. att tidigare etableras som ¬ому.[106]

I den text i MS, som jag studerat, är samtliga ändelser i gen.sg. mask. och neutr. skrivna -аго t.ex. грешнаго (1v, 7r), святаго (1v, 6v) och чистаго (13r). Genitivändelsen -ого, förekommer bara i pronomen t.ex. кого (7v) och всякого (5r, 13r).

Få former i dat.sg. förekommer, i rubriken свт҃мѫ, med titlo, (1v) смерьдящемѫ (mjuk böjning), rubriken кь бг҃ѫ дѫхѫ Свт҃ом, (7r), samt недот҃ономѫ, (7r).

[104] Matthews 1960, s. 119.
[105] Gasparov 2001, s.102.
[106] Ian Press, *A history of the Russian language and its speakers* (Muenchen: LINCOM, 2007), s. 33.

Slutsatser

Eftersom MS proveniens är i det närmaste okänd, den enda dokumentationen är inbindningen i Göteborg 1951 på Landsarkivets bokbinderi, var sökande efter tidigare dokumentation min första uppgift. Genom intervjuer med tidigare bibliotekarier i Skara fick jag många förslag på var det kunde vara möjligt att finna information. I de kataloger över Stifts- och landsbibliotekets böcker som är bevarade bl.a. från 1830 finns inga uppgifter. I mina undersökningar dök emellertid upp ett förslag från Per-Ola Räf om händelser i samband med Gustav III:s krig i slutet av 1700-talet, då krigsfångar förlades till bl.a. Skara. Bönbokens storlek, vilket gjorde den lätt att medföra, att en av fångarna i Skara var präst, vilket kunde beläggas både i *Götheborgs tidningar* från 1790 och på Krigsarkivets lista över krigsfångar och att både skrift och språk tidsmässigt stämmer, gör att alla dessa upplysningar mycket väl skulle kunna utgöra bönbokens proveniens.

I jämförelser med andra bönböcker visar det sig att den del av MS som ingår i mitt arbete utgörs av ”fasta” böner, morgonböner och kvällsböner, med till stor del samma innehåll, samma benämningar och samma ordningsföljd. De viktigaste och längsta bönerna är de som vänder sig till Guds moder och Skyddsängeln. MS ingår alltså i en regelmässig tradition av böner.

Handskriften följer beskrivningar av utseendet på *полуустав* och *скоропись.* Det som särskilt har varit intressant att undersöka är hur flera bokstäver kan variera och om det finns någon systematik i valet av en viss bokstavsvariant. I stort tycks skrivaren välja rent slumpmässigt, och det finns ingen regelmässig variation. Detta kan tyda på en osäkerhet hos skrivaren.

Rent språkligt visar skrivaren B också här stor osäkerhet. Det förekommer många olika typer av felaktigheter. Flera korrigeringar har gjorts i texten, vilket försvårar läsningen. Bokstäver utelämnas eller upprepas felaktigt. Även grammatiska fel förekommer vid ett antal tillfällen.

Kommentaren i *Götheborgs tidningar* säger att krigsfången i Skara var Swäschännik och att en sådan inte har studerat utan bara behärskar att läsa ryska, sjunga och ”något” skriva. Sammantaget stämmer innehåll, skrivarens handskrift och språkliga förmåga på denna beskrivning.

Någon säker slutsats om MS proveniens kan inte dras och det närmaste jag kan komma i det rådande kunskapsläget är att den påträffade bönboken kom med Efimi Michailow till Skara 1790 och blev kvar när krigsfångarna återvände hem efter tre månader.

Diskussion och sammanfattning

Eftersom mitt arbete med den upphittade bönboken på Skara Stifts- och landsbibliotek har haft olika infallsvinklar har inte funnits möjlighet att tränga djupare in i alla.

Sökandet efter bokens ursprung har inte lett längre än 1951 med dokumentationen från inbindningen 1951. Dock har det varit mycket intressant att studera både Skara bibliotek och historiska dokument med tänkbara tolkningar av ursprunget. Särskilt har en eventuell anknytning till krigsfångar i Skaraborg och framför allt i Skara i samband med Gustav III:s krig varit tankeväckande. Handskriften visar med avseende på ortografiska drag en tidsmässig anknytning till 1700-talet då den ortodoxa prästen bland krigsfångarna har tillbringat en tid av fångenskapen i Skara. Dokumentation finns om hans existens både vid Krigsarkivet i Stockholm och i artikel i *Göthebors tidningar*. Det fanns ryska krigsfångar på fler platser under denna tid t.ex. i Västerås och eventuellt skulle man kunna finna kvarlämnade böcker.

Eftersom det finns samlingar av äldre litteratur i bibliotekets källare i Skara skulle en undersökning av eventuell förekomst av ytterligare slavisk litteratur kunna ge information om krigsbyten, gåvor och efterlämnade böcker från ryska krigsfångar.

Intressanta är också de anmärkningsvärda felskrivningar, utelämnande av bokstäver etc. som förekommer i den del av MS som jag arbetat med. Med tanke på att boken är sammansatt av handskrifter utförda av fyra olika skrivare vore en jämförelse av de olika skrivarnas språk och stil en källa till vidare analys.

Att innehållet i avsnittet s. 1v–13v med morgon- och kvällsböner i MS i jämförelse med MU, nyare bönsamlingar och också moderna webbutgåvor är i det närmaste identiskt tyder på att dessa böner utgör en fast tradition och en undersökning av fler äldre skrifter skulle kunna ge bekräftelse på detta. Även om bönerna i de nyare bönböckerna huvudsakligen visar på stora likheter, förekommer också en del avvikelser bl.a. vad gäller val av bön till Skyddsängeln. Frågan uppstår om det finns särskilda skäl att val av bön vid ett visst tillfälle ändrats.

En avslutande reflektion blir alltså att en så liten bok, av en händelse upphittad efter många år i en bibliotekskällare, döljer svar på flera ouppklarade frågor. Hur har den hamnat där, vem har fört den dit och vem har skrivit den?

Referenslista

Bönböcker

Bönbok Skara, handskrift, [ca 1700], Stifts- och landsbiblioteket, MS Teologi 49, 156 bl.

Molitvoslov, (Černigov:7.VIII, 1692), Carolina Rediviva , Ksl. 54.

Klasson, Christofer, *Ortodox bönbok*/sammanställd och översatt från grekiska och slaviska bönböcker av Christofer Klasson (Uppsala: Pro Veritate, 1992).

Molitvoslov, (Moskva: Sinodal′naja tipografija, 1902).

Kratkij pravoslavnyj molitvoslov, (Moskva: Izdanie Moskovskoj patriarchii, 1990).

Зайончковский, Николай Чеславович, *Молитвы и песнопения православного молитвослова (для мирян)* : с переводом на русский язык, объяснениями и примечаниями Николая Нахимова, (С.-Петербург : Синодальная типография, 1912). https://www.prlib.ru/item/427573 [hämtad 2019-05-07].

Molitvoslov, (Москва: Покровский Женский Монастырь, 2016).

Referenslitteratur

Beskow, Per, *Maria i kult, konst, vision* (Lund: Åsak, 1991).

Beskow, Per, Hellström, Jan Arvid & Nilsson, Nils-Erik, Den kristna kyrkan. Från apostlarna till renässansen (Stockholm: Natur och Kultur, 1995).

Bitton-Ashkelony, Brouria & Krueger, Derek, (ed.) *Prayer and Worship in Eastern Christianities, 5th to 11th Centuries* (London and New York: Routledge, 2017).

Bodin, Per-Arne, *Världen som ikon* (Skellefteå: Artos, 1987).

Bodin, Per-Arne, *Den oväntade glädjen* (Skellefteå: Artos, 1991).

Bodin, Per-Arne, Abel, Ulf & Sandgren, Folke, *Det ofattbara undret* (Skellefteå: Artos, 2003).

Čerepnin, Lev V., *Russkaja paleografija* (Moskva: Государственное исдательство политической литературы, 1956).

Chadwick, Henry, *Den tidiga kyrkans historia* (Falun: Nya Doxa, 1998).

Chitty, Derwas J., *The Desert a City* (New York: St. Vladimir´s Orthodox Theological Seminary, 1966).

Gasparov, Boris, *Old Church Slavonic* (Muenchen: LINCOM EUROPA, 2001).

Granberg, Antoaneta & Varpio, Mirja, *Church Slavonic Books in Sweden* (Göteborg: ACTA UNIVERSITATIS GOTHOBURGENSIS, 2009).

Klasson, Christofer, *Ortodox bönbok* (Uppsala: Pro veritate, 1992).

Katedralskolan i tiden: festskrift utgiven i anledning av Skara gymnasiums 350-årsjubileum 1991 (Skara: Jubileumskommittén, 1991).

*Krigshandlingar 1788-1790 , IX***,** Krigsarkivet.

Landen, Leif, *Gustaf III En biografi* (Stockholm: Wahlström Widstrand, 2004).

Larsson, Assar, ”Böcker och bibliotek i Skara från tidig medeltid till stormaktstidens slut”, *Skara I Före 1700,* (Skara: Skara Historiekommitté, 1986).

Larsson, Assar, ”Det första bibliotekshuset i Skara Biblioteksbygget 1742-1743” *Skara Gilles årsskrift 1982-83.*

Leskien, August, *Handbuch der Altbulgarischen Sprache* (Heidelberg: Carl Winter, Universitätsverlag, 1962).

Lossky, Vladimir, *Östkyrkans mystiska teologi* (Skellefteå: Artos, 1997).

Matthews, William K., *Russian Historical Grammar* (London: Athlone press, 1960).

Notboken till Bibel 2000 (Örebro: Libris, 2001).

Press, Ian, *A history of the Russian language and its speakers* (Muenchen: LINCOM, 2007).

Räf, Per-Ola, ”Ortodox präst i Skara hösten 1790”, *Föreningen för Västgötalitteratur nr 4 2016.*

Saurio, Päivi & Nuorluoto, Jussi, *Kortfattad rysk språkhistoria* (Uppsala: Institutionen för moderna språk, Uppsala universitet, 2016).

Stenberg, Bengt, ”Stifts- och Landsbiblioteket i Skara”, *Skara II 1700-1970*, (Skara: Skara historiekommitté, 1952).

Sträng, Arne, ”Skara Biblioteks samling”, *Skaramissalet* (Skara: Stiftelsen för utgivande av Skaramissalet, 2006).

Svenskt Patristiskt Bibliotek 1 Gudstjänst och kyrkoliv (Skellefteå: Artos, 1998).

Sundberg, Ulf, *Svenska krig 1541–1814* (Stockholm: Hjalmarson & Högberg, 1998).

Тихомиров, Михаил Н. & Муравев, Анатолий В., *Русская палеография.* Tichomirov, Michail N. & Murav′ev, Anatolij V**.** *Russkaja paleografija* (Moskva: Vysšaja škola**,** 1966).

Uppslagsbok till Bibeln (Uppsala: EFS-förlaget, 1987).

Vinogradov, Victor V., *The History of the Russian Literary Language from the Seventeenth Century to the Nineteenth* (Madison, Milwaukee, & London: The University of Wisconsin Press, 1969).

Vinokur, Grigoriy O., *The Russian language A brief history* (Cambridge: Cambridge University Press, 1971).

Vlasto, Alexis P., *A linguistic history of Russia to the end of the eighteenth century* (Oxford: Clarendon, 1986).

Ware, Timothy (ed.) *The Art of Prayer. An orthodox Anthology* (London: Faber and Faber Limited, 1966).

Ware, Kallistos, *Den ortodoxa kyrkan* (Skellefteå: Artos, 2000).

Ware. Kallistos, *Den ortodoxa kyrkans väg* (Stockholm: Verbum, 1993).

Ökenfädernas tänkespråk Översatt av Per Beskow & Lindkvist-Markström, Birgit (Storuman**:** Artos, 1982).

Lexikon

Суворин, Алексей С. (ed.) *Словарь древнаго славянскаго языка* (Sankt Petersburg: 1899) [hämtad 2019-02-13].

Tidningar

Götheborgs tidningar 29/09 1789.

Götheborgs tidningar 17/8 1790.

Götheborgs tidningar 2/12 1790.

Intervjuer

Arne Sträng; f.d. länsbibliotekarie vid Stifts- och landsbiblioteket, Skara. Intervju 11/1 2017.

Per-Olof Räf; f.d. bibliotekarie vid SLU, Sveriges Lantbruksuniversitet, Skara. Telefonintervju 5/2 2017.

Sven-Olof Ask; biblioteksassistent vid Stifts- och landsbiblioteket i Skara. Intervju 15/3 2019.

Webbsidor

https://divnoje.ru/poleznoe/molitvy-angelu-xranitelyu-na-vse-sluchai-zhizni, [hämtad 2019-02-12].

https://azbyka.ru/bogosluzhenie/molitvoslov/molitvoslov.shtml [hämtad 2019-03-15].

http://www.humanistportalen.se/artiklar/filologi/filologi-och-textkritik/?pageNo=2 [hämtad 2019-05-28].

http://pravoslavnye-molitvy.ru/angelu-hranitelyu/#na-vse-sluchai-zhizni [hämtad 2019-05-28]

http://ikona-i-molitva.info/molitva-angelu-xranitelyu-na-kazhdyj-den/ [hämtad 2019-05-05].

http://librarium.orthodoxy.rum-vech.htm. [hämtad 2019-04-15].

http://hramnagorke.ru/life/1907 [hämtad 2019-05-10].

https://www.pravmir.ru/vopros-otvet/kak-nayti-zhitie-prp-petra-studiyskogo [hämtad 2019-05-10].

http://www.alltombibeln.se/bibelfragan/bontillanden.htm [hämtad 2019-05-12].

https://molitvoslov.com/text1007.htm [hämtad 2019-05-16].

https://molitvoslov.com/text893.htm [hämtad 2019-05-16].

https://molitvoslov.com/text2.htm [hämtad 2019-05-16].

http://www.pravoslavie.ru/put/biblio/molitva/44.htm [hämtad 2019-05-27].

http://www.pravoslavie.ru/put/biblio/molitva/46.htm [hämtad 2019-05-27].

http://www.pravoslavie.ru/put/biblio/molitva/49.htm [hämtad 2019-05-27].

http://www.pravoslavie.ru/put/biblio/molitva/52.htm [hämtad 2019-05-27].

http://www.pravoslavie.ru/put/biblio/molitva/54.htm [hämtad 2019-05-27].

http://www.pravoslavie.ru/put/biblio/molitva/55.htm [hämtad 2019-05-27].

https://www.prlib.ru/item/427573 [hämtad 2019-05-05].

http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/vokalmummel [hämtad 2019-05-28].

Bilagor

Bilaga 1 Landsarkivet Göteborg 1

Bilaga 2 Landsarkivet Göteborg 2

Bilaga 3 Ortodox präst i Skara hösten 1790, Per-Ola Räf

Bilaga 4 Götheborgs tidningar 17/8 1790

Bilaga 5 Götheborgs tidningar 7/12 1790

Bilaga 6 Krigshandlingar 1788–1790 IX Krigsarkivet

Bilaga 7 Innehållsförteckning 1 MU

Bilaga 8 Innehållsförteckning 2 MU

Bilaga 9 Utdrag ur Midnattsgudstjänst

Bilaga 10 Skrivtecken

Bilaga 1 Landsarkivet Göteborg

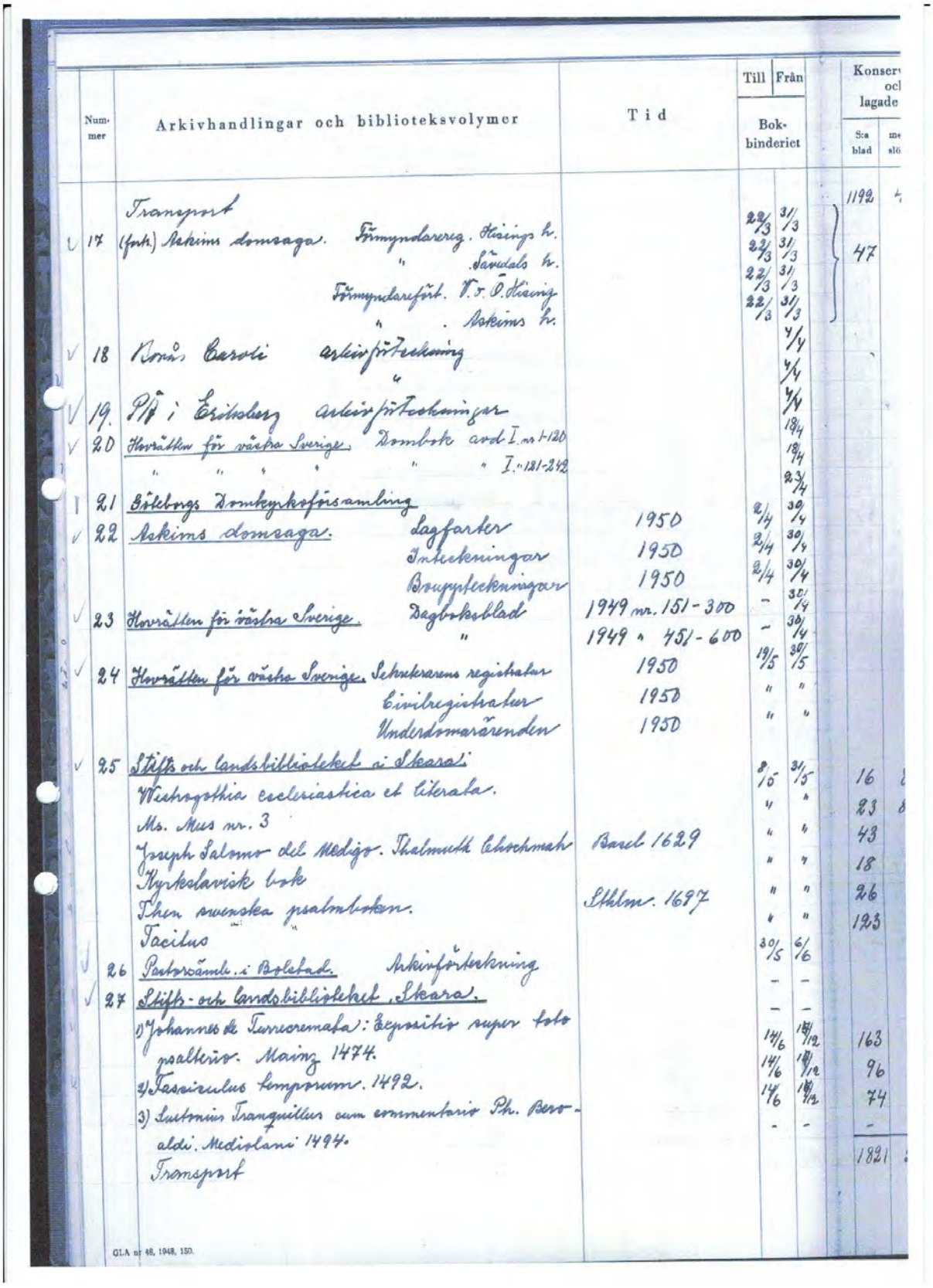

Num-mer	Arkivhandlingar och biblioteksvolymer	Tid	Till Bok-binderiet	Från Bok-binderiet	Konserv. och lagade: Sa blad	Konserv. och lagade: me slö
	Transport				1192	4
17	(forts.) Askims domsaga. Förmyndareg. Häsings h.		22/3	31/3		
	" Sävedals h.		22/3	31/3	47	
	Förmyndareförh. V. o. Ö. Häsing		22/3	31/3		
	" " Askims h.		22/3	31/3		
18	Kons. Carolí arkivförteckning			4/4		
	"			4/4		
19	P.D. i Göteborg arkivförteckningar			4/4		
20	Hovrätten för västra Sverige. Domboks avd I. nr 1-120			18/4		
	" " " " " I. " 121-242			18/4		
21	Göteborgs Domkyrkoförsamling			23/4		
22	Askims domsaga. Lagfarter	1950	2/4	30/4		
	Inteckningar	1950	2/4	30/4		
	Bouppteckningar	1950	2/4	30/4		
23	Hovrätten för västra Sverige. Dagboksblad	1949 nr. 151-300	-	30/4		
	"	1949 " 451-600	-	30/4		
24	Hovrätten för västra Sverige. Sekreterarens registratur	1950	19/5	30/5		
	Civilregistratur	1950	"	"		
	Underdomarärenden	1950	"	"		
25	Stifts och Landsbiblioteket i Skara.		8/5	31/5	16	
	Westrogothia ecclesiastica et literata.		"	"	83	
	Ms. Mus nr. 3		"	"	43	
	Joseph Salomo del Medigo. Thalmudh Chochmah	Basel 1629	"	"	18	
	Kyrkoslavisk bok		"	"	26	
	Then svenska psalmboken.	Sthlm. 1697	"	"	123	
	Tacitus		30/5	6/6		
26	Pastorsämb. i Bolstad. Arkivförteckning		-	-		
27	Stifts- och Landsbiblioteket, Skara.		-	-		
	1) Johannes de Turrecremata: Expositio super toto psalterio. Mainz 1474.		14/6	18/12	163	
	2) Fasciculus temporum. 1492.		14/6	18/12	96	
	3) Suetonius Tranquillus cum commentario Ph. Beroaldi. Mediolani 1494.		14/6	18/12	74	
			-	-	-	
	Transport				1821	

GLA nr 48, 1948, 150.

Bilaga 2 Landsarkivet Göteborg 2

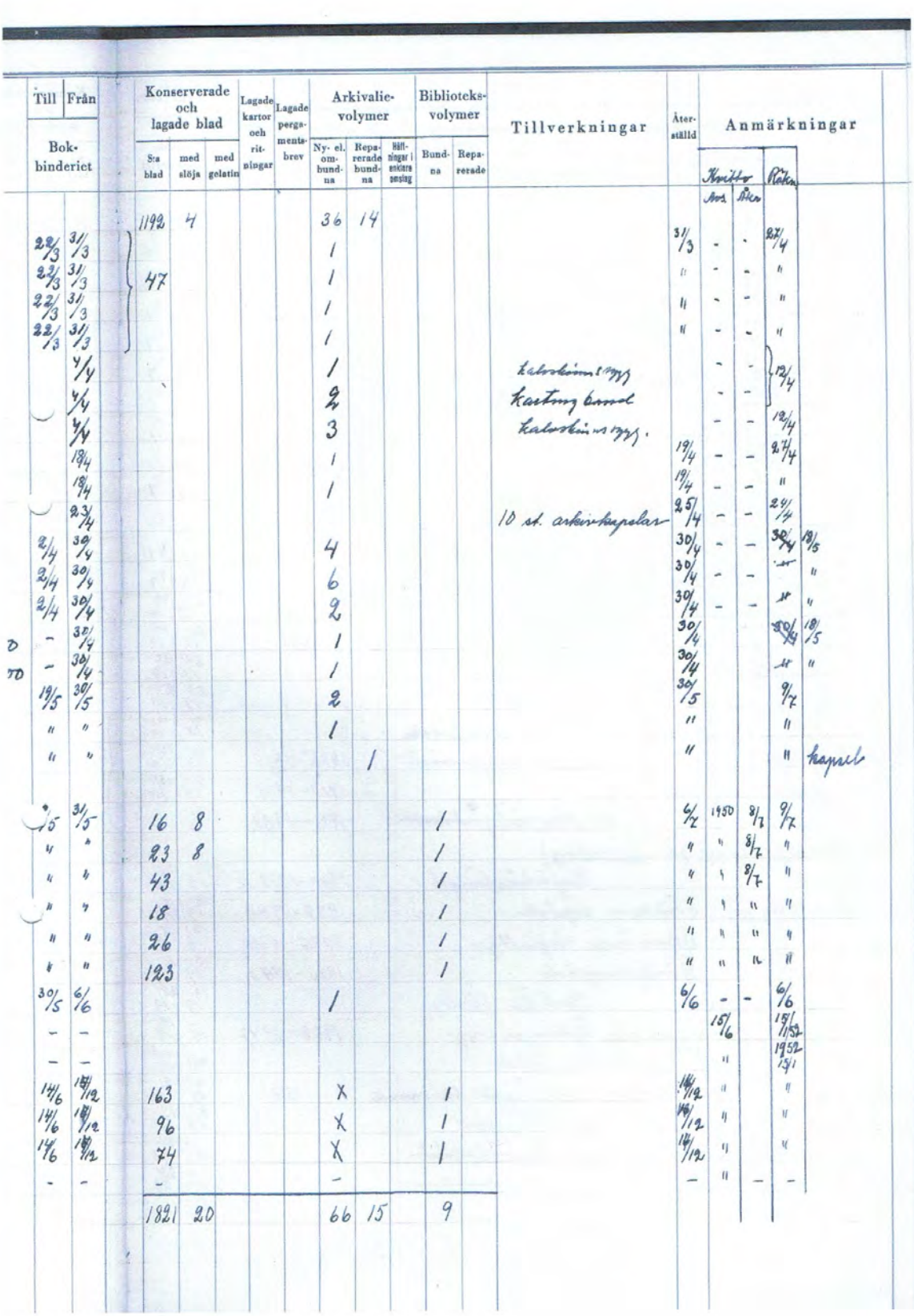

Till Bokbinderiet	Från Bokbinderiet	Konserverade och lagade blad: Sta blad	Konserverade och lagade blad: med slöja	Konserverade och lagade blad: med gelatin	Lagade kartor och ritningar	Lagade pergamentbrev	Arkivalievolymer: Ny- el. ombundna	Arkivalievolymer: Reparerade bundna	Arkivalievolymer: Hälftningar i enklare omslag	Biblioteksvolymer: Bundna	Biblioteksvolymer: Reparerade	Tillverkningar	Återställd	Anmärkningar: Kvittot Ank.	Anmärkningar: Kvittot Åter.	Anmärkningar: Rätten
		1192	4				36	14								
22/3	31/3						1						31/3	-	-	27/4
22/3	31/3	47					1						"	-	-	"
22/3	31/3						1						"	-	-	"
22/3	31/3						1						"	-	-	"
	4/4						1					Katalogkort 1933		-	-	12/4
	4/4						2					Kartong band		-	-	
	4/4						3					Katalogkort 1933.		-	-	12/4
	18/4						1						19/4	-	-	27/4
	18/4						1						19/4	-	-	"
	23/4											10 st. arkivkuvelar	25/4	-	-	24/4
2/4	30/4						4						30/4	-	-	30/4 18/5
2/4	30/4						6						30/4	-	-	"
2/4	30/4						2						30/4	-	-	"
-	30/4						1						30/4			30/4 18/5
-	30/4						1						30/4			" "
19/5	30/5						2						30/5			9/7
"	"						1						"			"
"	"							1					"			" kapsel
15	31/5	16	8							1			6/7	1950	8/7	9/7
4	"	23	8							1			"	"	8/7	"
"	"	43								1			"	"	8/7	"
"	"	18								1			"	"	"	"
"	"	26								1			"	"	"	"
"	"	123								1			"	"	"	"
30/5	6/6						1						6/6	-	-	6/6
-	-													15/6		19/11 52
-	-													"		1952 15/1
14/6	18/12	163					X			1			14/12	"		"
14/6	18/12	96					X			1			14/12	"		"
14/6	18/12	74					X			1			14/12	"		"
-	-	-					-						-	"	-	-
		1821	20				66	15		9						

Bilaga 3 Ortodox präst i Skara hösten 1790, Per-Ola Räf

Ortodox präst i Skara hösten 1790

Gustav III:s krig mot Ryssland avslutades med freden i Värälä 14/8 1790. Märkligt nog samma dag är ett brev från Mariestad daterat, som står att läsa i Götheborgs tidningar 17/8. I det gavs order om fördelningen i Skaraborgs städer av tillfångatagna ryska officerare och deras kalfaktorer. Vi observerar att lilla Hjo tycks ha sluppit ryskt besök:

"**Mariästad** d. 14 Aug. Enligt från den Kongl. Regeringen ankommen befallning, komma på detta Länets Städer fångne Ryska Officérare med deras Drängar at utdelas, nämligen: til **Mariästad**, 10 Officerare och 5 Drängar; til **Skara**: 10 Officerare och 6 Drängar; til **Lidköping**: 6 Officerare och 4 Drängar; til **Fahlköping**: 3 Officerare och 1 Dräng, och til **Sköfde**: 4 Officerare med 3 Drängar, inalles 33 Officerare och 19 Drängar. Af dem, som komma at här i Staden [Mariästad] qwarstanna, är 1 Capitain, 2 Ammiralitets-Lieutenanter, 3 Lieutenanter, 2 Under-Lieutenanter, 1 Fändrick, och 1 Cadett, 15 år gammal. Samtelige de Fångnes medhafwande Präst förblifwer i Skara."

Vilka som åtog sig eller blev tvungna att vara värdar för de objudna gästerna, framgår möjligen i respektive stads dombok. I ett brev från Skara 2/12 1790 tryckt i Götheborgs tidningar fem dagar senare, får vi i alla fall namnen etc på de officerare och den präst som efter bortåt 3½ månaders fångenskap i stiftsstaden fick hege sig hem till Ryssland:

"I går afreste de här förlagde Ryske Officérare, med deras Präst och Tolk, jämte 6 Drängar, från Staden, för at begifwa sig til sina Hemorter. Deras namn, rang och tjenstetid war, som följer. Dimitrei **Kostromskoj**, tjent såsom Lieutenant wid Landt-Armeen i 6 år; Ivan **Karin** såsom Mizman (det wil säga, Fändrick wid Ammiralitetet och äger rang med en Lieutenant wid Landt-Armeen) i 4 år; Sava **Abramow**, Mizman i 2 år; Nikifor **Pefzof**, Mizman i 1 år; Anton **Akunkow**, Commißarius wid Flottan (en syßla, som äger Fändricks rang) 1 år; Josef **Anastasief**, född Grek, Fändrick wid Landt-Armeen 1 år; Nikita **Murganow**, på 12te året gammal, Cadet.

Deras Präst, **Efimi**, (eller efter Ryska pronunciation) Gefimi **Michailow**, war **Swäschännik**; men, för at förstå detta namn, bör man weta, at de Andeliga i den Grekiska Kyrkan delas uti Swarta och Hwita. Til de senare räknas alla slags Kyrko-Betjenter, såsom Ringkarlar, Klockare (**Panomar**), Sjungare, Diaconi (som dels utgöra Choren, dels uppaßa den tjenstgörande Prästen med Sacramentets framsättande, rökelsets uptändande, m. m.) och sluteligen Swäschänniki, som utgöra högsta graden, och betjena Församlingen med innanläsande uti wißa föreskrifna Dogmatiska böcker, mäßande och Sacramenternes utdelande.

Ifrån de mindre graderne avancerar man til denna högsta, och det säger sig således sjelft, at en Swäschännik ej har några studier, at han ej förstår Latin, eller Grekiska, eller hwad annat som hälst, utom läsa Ryska, sjunga och något skrifwa. Wår, här så kallade Pastor Michailow förstod likwäl äfwen Polskan, såsom född wid Polska Gränsen.

På Landet i Ryßland finnas inga andra Präster än hwita. I Städerna och Klostern, ser man de så kallad Swarta Präster, som äro studerade, och stiga i denna ordning: **Jeromonach, Archimandrit, Archierej, Archiepiskop** (hwaraf merendels finnes en i hwart Höfdingedöme), **Metropolit** (hwaraf finnas 3 i Ryßland, nämnligen i Petersburg, Moskwa och Kiew). Det är bekant, at i Ryßland nu mera ej finnes någon Patriarch, sedan **Peter den Förste** förklarade sig för Kyrkans Öfwerhufwud.

Hwad Michailow angår, så ägde han et nog intagande wäsende, et wackert utseende, en ålder af 43 år och klanderfria Seder; men war mindre läraktig af Swenska Språket, än Officerarne.

Ryske Tolken Schultz war en Skeppare från Lübeck, och hade under Slaget i Swensksund fört et Fartyg, lastadt med Ammunition för et flytande Batterie; men då Skeppet gick i sank hade han den sorgen, at se sin Son drunkna, och sjelf hant han med möda genom simmande rädda sig på det blodiga Batteriet, innan det blef tagit. Han torde warit skickelig Skeppare, men war oskickelig Rysk Tolk, ty han förstod ej Ryska. Bristen började nu ersättas af Officerarne sjelfwa, bland hwilka Anastasief för sin qwickhet och insigt i Swenska Språket, men ännu mer Karin och Abramow, för sin wackra caracter och hedrande upförande, förtjena at förwaras äfwen uti sina förra Fienders minne."

Rätt avskrivet hoppas, Skara och Axvall i september 2016,
P Räf

Testamente

Genom testamente har Föreningen för Västgötalitteratur erhållit 75.000 kronor efter framlidne Erik Blomqvist, Vara. Han var en gammal medlem i Föreningen och styrelsen är mycket glad att han skrivit in oss i sitt testamente.

Styrelsen

Tillrättaläggande

Hej!

Jag blev mycket förvånad när jag läste senaste numret av "Föreningen för Västgötalitteratur", artikeln om "Den heliga lågan".

"Ovanstående text är hämtad ur en informationssida från Innovatum i Trollhättan" – stämmer inte alls. Texten finns med på Västarvets sida Prisma http://prismavg.se/exhibits/show/trollhattans-forsta-offentliga/den-heliga-lagan Trollhättans första offentliga konstverk. Den heliga ... prismavg.se

Avtäckningen. Klockan 6 på söndagsaftonen den 23 juni 1936 avtäcktes Trollhättans första offentliga konstverk. "Vädret var idealiskt, staden flaggprydd och ...

... har inget med Innovatum att göra.

Ursprungligen kommer texten från min hemsida http://annika.hjortkap.com/ och finns med i det jag har skrivit om "Tårtan, Spån, Pöln – Karl Johans torg"

Hälsningar
Annika Hjortkap

Krigs-kostnader, då det ej egentligen gifwit anledning dertil, och förbrigt ej will afsäga sin utestående rättighet till handeln och siöfarten å Westra Americas Kuster och i Söderhafwet. Spanske Ambassadeuren infinner sig ännu efter wanligheten på Lever; så snart den från Spanien wäntade Courieren ankommit, skal innehållet af Depescherna, genom Lord-Maioren, kungöras de Handlande. De til Lord Howes Flotta hörande Skepp hafwa seglat från Portsmouth til Torbay, dit äfwen Lorden sielf går strax begifwa sig; det förmodas, at en del af nämnda Flotta innan kort afseglar til högdem af Biscaya-Wiken. — Preussiske Gesandten von Alvensleben har i dessa dagar haft åtskillige conferencer med Hertigen af Leeds, i anledning af ankomna Depescher från Schlesien.

Cadix d. 8 Julii. Den 4 dennes afgick härifrån en Flotta af 12 Rång-Skepp och några Fregatter; dess bestämning är ej ännu kunnig, hälst den har för seglade ordres, som ej förr än på en wiss Högd få öpnas, dock tror man, at farten ställes til America.

Madrid d. 19 Julii. Ifrån Cadix har man den underrättelsen, at wår Flotta, bestående af 36 Rång-Skepp, 20 Fregatter och 4 lätta Fartyg, d. 15 dennes gått til siös, under Generat-Lieutenanten Marquis de la Socorros, för detta Don Solanos befal; den har 6 a 7000 man Soldater ombord, och är proviantered för 4 månader.

Herve d. 5 Aug. Herrigdömet Limburg är nu fiert under Österikes herrawälde. Den 3 dennes om morgonen framryckte Carliainen D'Alvre med 2½ Husarer, 12 man lätt Cavalerie och 60 man Infanterie emot Belgiernes Läger wid Olne, 1½ mil härifrån, då Belgierne, 500 man til antalet, togo flygten, med förlust af 80 man, och efterlemnade Läger, Bagage, Munition och 3 Canoner; deras Anförare Schiplacken flygtade til Lütich. Eftermiddagen inryckte Österikarne här och i Cuyen, under allmänt rop: Lefwe Leopold! hwarefter Te Deum högtidligen afsiöngs. — Executions-Armeen utbröt åter i går emot Lütticharna, imellan hwilka och Pfalziska Troyparna redan en Scharmützel skal förefallit.

Lowisa d. 26 Julii. Ifrån Swensk-und ingå de hugneligaste tidningar, så wäl om Konungens egen höga wälnåga, som om de widare dageliga eröfringar af både Manskap, Canoner och Ammunition efter Rysbarnes Nederlag d. 10 dennes. Af de 60 tagna Fartygen sättas ganska många uti brukbart stånd för wår både större och mindre Flotta. Af Fregatterna äro redan 3:ne uti fullt förswars-stånd, och bemannade med Swenske Manskap; de öfrige blifwa det likaledes. Af Waken bärgas så mycket onyttigt är, och räkne wi redan 500 tagna Canoner och 300 Nickor. Uti Helsingfors arbetas beständigt på södra Flottans i stånd sättande, och bör utan ej förlänga Borgerskapets och Allmogens å nyo wisade trofasthet, at bidraga til Flottans understörning, reparation och bemannande. Emedertid äro inga Hamnar eller Wattager stängde af Rysta Flottan, som behöfwer sielf de största reparationer i Cronstad och Reval efter Sjöslagen d. 3 Junii och d. 3 Julii!

Mariestad d. 14 Aug. Enligt från den Kongl. Regeringen ankommen befallning, komma ock detta Länets Städer fångne Rysta Officerare med deras Drängar ut tilldelas, nämligen: til Mariestad, 10 Officerare och 5 Drängar; til Skara: 10 Officerare och 6 Drängar; til Lidköping: 6 Officerare och 4 Drängar; til Fahlköping: 3 Officerare och 1 Dräng, och til Skövde: 4 Officerare med 3 Drängar, inalles 33 Officerare och 19 Drängar. Af dem, som komma at här i Staden qwartlanna, är 1 Capitain, 2 Premier-Lieutenanter, 3 Lieutenanter, 2 Under-Lieutenanter, 1 Fändrick, och 1 Cadett, 15 år gammall. Samtlige de Fångnes medhafwande Präster förblifwer i Skara.

Skara d. 12 Aug. Den 28 sistl. Julii utfärdades 3:ne Consistorii Fullmakter för Vice-Pastorerne And. G. Carlborg och And. El. Fägerstien, den förre på Stenegårdshults, den senare på Kållby-Sacellanie. — Den 4 dennes upräcktades i Wi. Consistorii Förslag til Fägreds Pastorat, hwarpå uptördes Prosten och Kyrkoherden i Jung, Mag. Nils Dryseen, Kyrkoherden i Lekebo och Rector Scholæ i Mariestad, Mag. Olof Warholm, samt Communistern i Fredsberg, Mag. Joh. Myrea. — Wid det d. 25 sistl. Julii af Kyrkoherden i Westra Mag. Peter Wenerlund förrättade wal til återbesättande af lediga Comministraturen i Habo-Församling, erhöll Regements-Pastorn wid Kongl. Skaraborgs Fri-Corps Mag. Petr Afzelius 42¾ och Vice-Pastorn Sven Liedgren 55 7/32 röster. — Kyrkoherden i Klefwa i Wilske-Härad, Anders Tengstien afled d. 7 dennes uti dess 76 ålders-år.

Utdrag af Bref från Westergöthland.

Den 23 Junii war förmiddagen Regn och Åskedunder med Westlig wind. Thermometern wisade om middagen 23 gr. öfwer 0. Om aftonen kl. 8 fick Soten en stor krans omkring sig, samma tid wår himelen klar åt N. och Ö., men åt S. och W. förmulnade; igenom denna krans gingo många smala molnstrimor från S. åt N. öfwer deße, före andra strimor upåt Zenith, som både saknade rörelse eller bloßningar som Norrsken, och lika färgor med kransen; deße stråkande bloß warade 10 minuter, flyttade sig litet utanföre kransen åt N. och förswunno. Monne Norrsken är i rörelse någon gång om dagen? Är Zodical-sloft, som de Naturkunnige omtala, grunden til Norrsken, hwarföre kunde det icke falla så wäl någon gång om dagen, som det icke alid kan synas som om natten? Det händer ofta, at, strax efter Solens nedgång, segmentes är redan wid Zenith; således tyckes, at flaxringar, ljuskast, nu-mwarit i rörelse före Solens nedgång, fast de då icke warit synliga.

Academie eller Hög-Schola i Mardin, en Turkisk Stad i Arabien.

Staden Mardin ligger på et högt och brandt berg, somt har sin utsigt åt de stora och fruktbara Mesopotamiska fälten. Den har fordom warit wäl befäst, men nu äro både Castell och murar förfallne. I denna Staden är en Hög-Schola (Medrosse*) hwars bygnad är ganska stor, och njuter efter Institutarens Rbaßem Padischa testaments 10,000 Piastrar i årligt underhåll. Academie-Staten består af en Mutawlli eller Räntemästare, fyra Mäderaßim eller Läsare, en Imam eller Präst, en Daosy, som bjuder, i synnerhet för Sultan, en Mieddem, som utropar Bönestunderna*), en Sarukdsy, hwars syssla består deruti, at han, till minne af Academiens wälgörare, hwarje Fredag, skal linda en ren Turban omkring den höga upresta stenen å Khassem Padischas graf. En Kiaf, som utdelar födan, en Kock, Trägårdsmästare med flere. Söchtanie eller Studenterne få hwarje wecka et wisst til underhåll. Landet omkring Staden är öfwermåttan fruktbart på Säd och gräsbete, kostbara Trädfrukter och Druswor. Plommon ifrån Mardin äro så delicate, at deraf årligen sändes en mycken het til Kejsarens Hof. I Staden äro både Linne- Bomulls- och Glas-Fabriquer. Sch'hållaren för er titel af Waiwod, och tilsättes af Pachan i Bagdad. Armenianer och Chaldeer hafwa här sina Kyrkor.

I aftew upföres: Det oskyldiga Bedrägeriet, eller Land-Posten, Comedie uti 3 Acter; hwarefter följer: Det Indianska Campementet, eller Den Retade Philosophen, Divertissement uti 1 Act.

---

*) För dem som ej äga sig sådant bekant, bör nämnas, at Turkarne icke äga Klocor uti sina Kyrkotorn, utan Bönestunderna utropas uti Tornen af mässin dertil förordnade personer.

Bilaga 4 Götheborgs tidningar 17/8 1790

ba Läger. — Med hemkomna Skepp från Westindien förhinmes, at Canel-Trädet, och det hwaraf Nankins-Bomull erhålles, trifwas ganska wäl, utan at förfrusas, på wåra Kar; plantorna til dessa Träd funnos på et af Franska Skeppen, som Amiral Rodney i förra kriget eröfrade, och hade hämtat dem i Africa. — Ministerial- och Oppositions-Partiets Tidningar äro ännu i hästig strid, oaktadt den med Spanien slutförstade freden, angående Summan, som åtgått til krigs-rustningar; de förre säga, at den ej går högre än 3½ million, och utlägges af Banken, som återfår den af förliga Finance-Ofwerskottet, men de senare påstå, at den stiger til 5 millioner, och måste genom nya Taxor ersättas.

Paris d. 19 Nov. Hans Majst har utnämnt i den afgångne Ärke-Biskopens ställe Hr du Port Dutertre, för detta Parlaments-Advocat, til Sigill-Bewarare, och Hr du Portail til Krigs-Minister, efter Hr de la Tour du Pin.

Haag d. 23 Nov. Den 18 dennes ankomno 4 Belgiske Deputerade, som d. 19 och 20 woro i conference med de 3 Allierade Hofwens Gesandter, och föreslogo: 1) At Belgiska Congressen skal bibehållas; 2) Belgiska Armeen förblifwa i tjenst; och 3) 14 dagars förlängning af Betänke-tiden; men dessa Puncter kunde ej bewiljas, hwarefter de i största hast bortreste. I förgår inryckte Österrikarne i Brabant, och Belgiska Armeen är öfwergifwen af General Schönfeldt och alla öfriga främmande Officerare.

Brüssel d. 22 Nov. Belgiske General-Staterne woro i förleden Natt tilsammans til kl. 3 om morgonen; här war ingen tid mera at förlora, och sista stunden af Betänke-tiden förfluten. Enhälligen beslöts, at hos Hans Keiserliga Majst anhålla, det måtte Hans tredje Son Ärke-Hertigen Carl blifwa proclamerad til Hertig af Brabant och Souverain öfwer de 7 Belgiska Provincerna. Andeliga Ståndet underteknade först detta Beslut, hwarefter Hr van der Noot höll et Tal til Folket, som med otålighet wäntade på Sakens afgörande. All har afslupit tämneligen stilla. Frywillige, som redan woro i marche, hafwa fått ordres at göra halt wid Löwen, och nästk. Fredag, d. 26, lära wi hafwa Österrikisk Garnizon.

Skara d. 2 Dec. Staden har nu den oskattbara nådan, at för andra gången äga Stiftets wördade Förman, H. Hr Doctorn och Biskopen Weidman, som på resan från Stockholm hit ankom d. 30 sist. Nov. H. Hr Doctorn och Biskopen uträdde i går uti Consistorio, och behagade wid detta tilfälle utnämna til Prostar, Kyrkoherden i Otterstad Mag. And. Backman, och Kyrkoherden i Örsösa, Mag. And. Rydberg. — I går afreste de här förlagde Ryske Officerare, med deras Präst och Tolk, jämte 6 Drängar, från Staden, för at begifwa sig til sina Hemorter. Deras namn, rang och tjenstetid war, som följer. Dmitrei Rostromskoj, tjent såsom Lieutenant wid Landt-Armeen i 6 år; Ivan Karin såsom Mizman (det wil säga, Fändrick wid Amiralitetet och äger rang med Lieutenant wid Landt-Armeen) i 4 år; Sava Abramow, Mizman i 2 år; Nikifor Petzof, Mizman i 1 år; Anton Akunkow, Commißarius wid Flottan (en syssla, som äger Fändricks rang) 1 år; Josef Anastasief, — född Grek, Fändrick wid Landt-Armeen 1 år; Nikita Murganow, på 12te året gammal, Cadet. Deras Präst, Efimi, (eller efter Ryska pronunciation) Gesimi Michailow, war Swäschännik; men, för at förstå detta namn, bör man weta, at de Andeliga i den Grekiska Kyrkan delas uti Swarta och Hwita. Til de senare räknas alla slags Kyrko-Betjenter, såsom Ringkarlar, Klockare (Panomar) Sjungare, Diaconi (som dels utgöra Choren, dels uppasa den tjenstgörande Prästen med Sacramentets framsättande, rökelsets uptändande, m. m.) och slutligen Swäschänniki, som utgöra högsta graden, och betjena Församlingen med innanläsande uti wisa föreskrifna Dogmatiska böcker, mässande och Sacramenternes utdelande. Ifrån de mindre graderne avancerar man til denna högsta, och det säger sig sälfwes sjelf, at en Swäschännik ej har några studier, at han ej förstår Latin, eller Grekiska, eller hwad annat som helst, utom läsa Ryska, sjunga och något skrifwa. Wär, här så kallade Pastor Michailow förstod tilwäl äfwen Polskan, såsom född wid Polska Gränsen. På Landet i Ryssland finnas inga andra Präster än hwita. I Städerna och Klostern, der men de så kallade Swarta Präster, som äro indelade, och stiga i denna ordning: Ieromonach, Archimandrit, Archierei, Archiepiskop (hwaraf merendels finnes en i hwart Stiftingsdöme), Metropolit (hwaraf finnas 3 i Ryssland, nämligen i Petersburg, Moskwa och Kiew). Det är bekant, at i Ryssland nu mera ej finnes någon Patriarch, sedan Peter den Förste förlorade sig för Kyrkans Öfwerhufwud. Hwad Michailow angår, så äger han et nog intagande wäsende, et wackert utseende, en ålder af 43 år och blanderfrig Sedet; men war mindre såraktig af Swenska Språket, än Officerarne. Ryske Tolken Schultz war en Stepparе från Lübeck, och hade under Slaget i Swensksund fört et Fartyg, lastadе med Ammunition för et flytande Batteri; men då Skeppet gick i sank hade han den sorgen, at se sin Son drunkna, och sjelf hann han med möda genom simmande rädda sig på det blodiga Batteriet, innan det blef tagit. Han torde warit skicklig Skeppare, men war oskicklig Rysk Tolk, ty han förstod ej Ryska. Breljen började nu ersättas af Officerarne sjelfwa, bland hwilka Anastasief för sin qwickhet och insigt i Swenska Språket, men ännu mer Karin och Abramow, för sin wackra caracter och bedrande uppförande, förtjena at förwaras äfwen uti sina förra Fienders minne.

Lag-Fråga.

Anhålles ödmjukeligen af Herrar Lagfarne benägen underrättelse, "huruwida Kongl. Placatet af d. 25 Febr. 1698, rörande stipulerad Förpantnings-Summa af Säterier äger för det närwarande kraft af Lag?"

I afton uppföres: Erisrin som Far, Comedie uti 3 Acter; hwarefter följer: La Bohemienne, eller Zigenerne, Opera Buffon uti 2 Acter.

Nästk Söndag d. 12 dennes uppföres: Beständigheten [illegible], Opera Drama i 3 Acter, imitation af Vulcani Uträtt; och repriseras derefter alla Decorationer af förestående. 1sta Acten föreställer Theatren Templets Förhus; den 2dra Solens Tempel, som sedan förändras til Stad och yttra delen af Templet, då Jordbäfning sker, Vulcan kastar eld, Staden antändes, m. m. 3dje Acten, en Öken, som sedan förändras til en Italiensk Bondstuga. Hwarefter följer: Don Micco och Lesbina, eller Tidens Sed, Operett i 1 Act; inkomsten af detta Spectakel blifwer för min enskildta räkning; den synnerliga gunst och bewågenhet, som jag oftid röner af denna Stadens Respe. och wördade Inwånare, uplifwar wid alla tilfällen min djupa erkänsla, och blifwer äfwen en orsak, at jag nu wågar ödmjukast recommendera mig uti gunstig ihågkomst.

Johan Petersson, Actenr.

Wexel-Cours d. 4 December.

Hamburg 53½ à 54 ß. Amsterdam 50½ ß. London 4 R:d. 44 ß.

Kungörelser.

Å Domkyrko-Huset uti Skara kommer genom Entreprenade-auction d. 21 innew. Decemb. kl. 10 f. m. til den minstbjudande at upplåtas werkställigheten af en behöflig reparation å Choret til Skara-Domkyrka, hwilken, på sätt som Kongl. Majsts allernådigst utfärdade Ritning wid handen gifwer, och på stället uppwisas, nästa Wärdag kommer at företagas, bestående uti Walfwets reparerande, Sido-murarnes up-

Bilaga 6 Krigshandlingar 1788 – 1790 IX Krigsarkivet

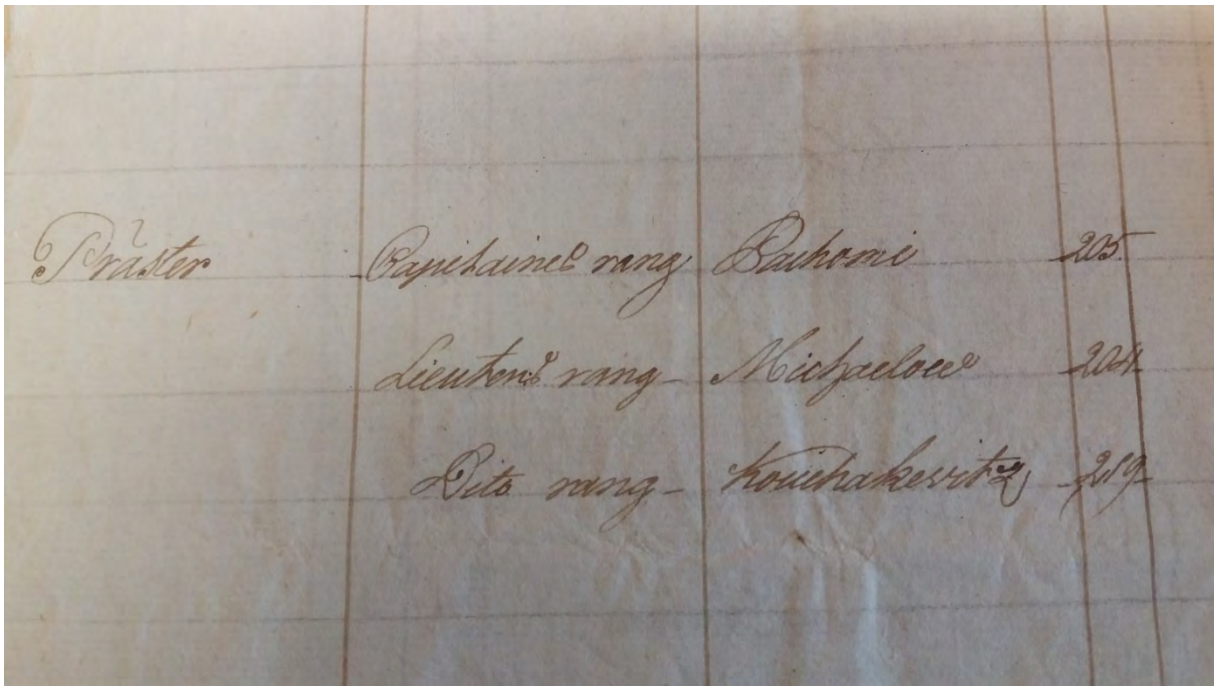

Bilaga 7 Innehållsförteckning 1 MU

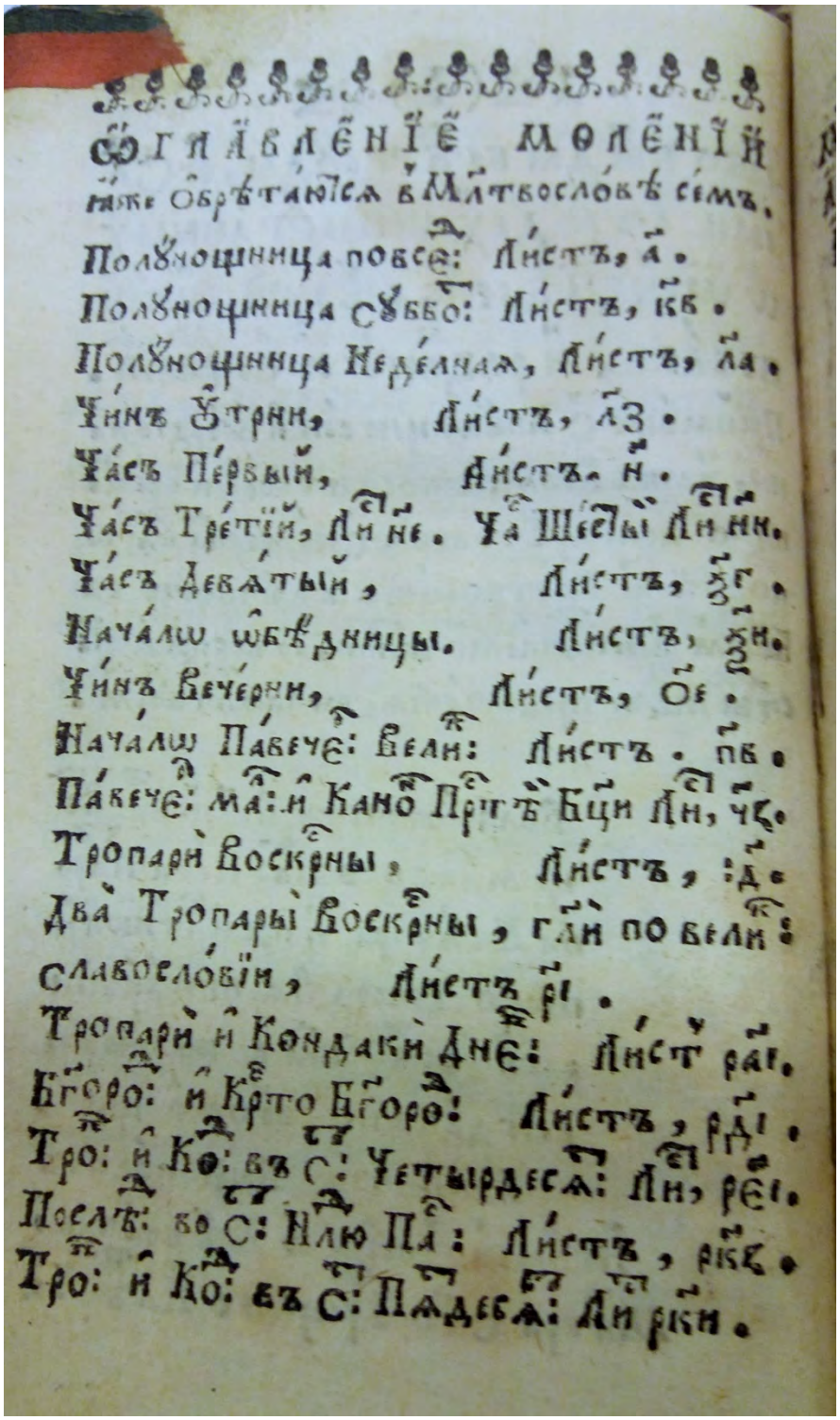

ОГЛАВЛЕНІЕ МОЛЕНІЙ
ИЖЕ ОБРѢТАЮТСЯ ВЪ МѢСЯЦОСЛОВѢ СІЕМЪ.

Полунощница повсе: Листъ, а.
Полунощница Суббо: Листъ, кв.
Полунощница Недѣльная, Листъ, ла.
Чинъ Утрни, Листъ, лз.
Часъ Первый, Листъ. н.
Часъ Третій, Ли не. Ча Шестыи Ли нк.
Часъ Девятый, Листъ, зг.
Начало ѡбѣдницы. Листъ, зн.
Чинъ Вечерни, Листъ, оѕ.
Начало Павече: Велик: Листъ. пв.
Павече: мало: и Кано Прчтъ Бци Ли, чѕ.
Тропари Воскрны, Листъ, :д.
Два Тропары Воскрны, глы по Велик:
Славословіи, Листъ рі.
Тропари и Кондаки Днє: Листъ раі.
Бгоро: и Крто Бгоро: Листъ, рді.
Тро: и Ко: въ С: Четырдесм: Ли, рєі.
Послѣ: во С: Плю Па: Листъ, ркѕ.
Тро: и Ко: въ С: Пдесм: Ли рки.

Bilaga 8 Innehållsförteckning 2 MU

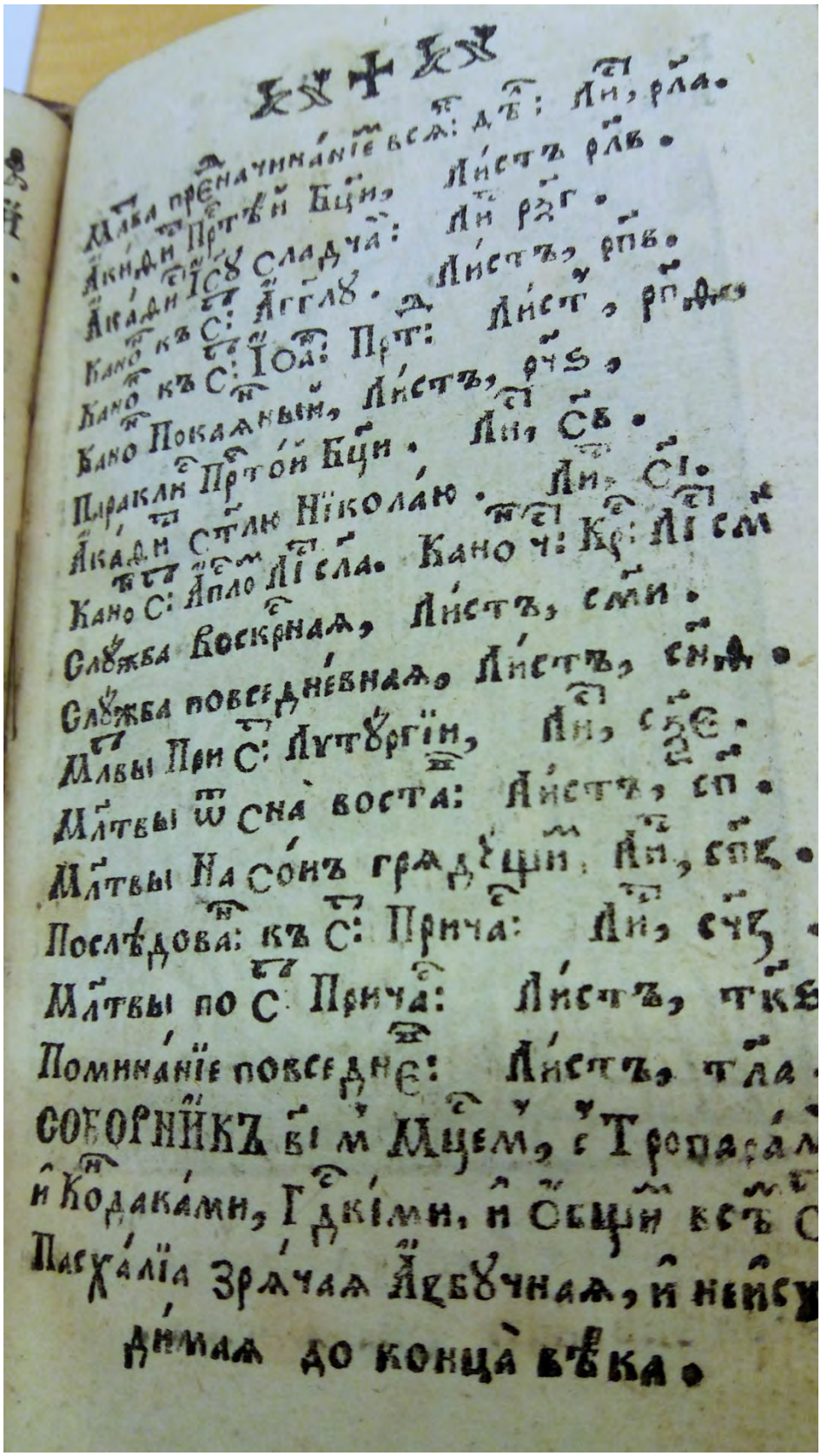

Молва преначинанїе всѣмъ: дѣ: Лн, рлд.
Акаѳн Пртвй Бцѣ, Листъ рлв.
Акаѳн Іс̃ сладча: Лн рдг.
Кано къ С: Аггл. Листъ, рпв.
Кано къ С: Іоа: Прт: Лист, рпѳ.
Кано Покаанный, Листъ, рчѕ.
Параклс Прто́й Бцѣ, Лн, Сѣ.
Акаѳн Стлю Нїколаю. Лн, Сі.
Кано С: Апло Мі сла. Кано ч: Кр: Мі см
Служба Воскрнаѧ, Листъ, смн.
Служба повседневнаѧ Листъ, снѳ.
Молвы При С: Лутврїи, Лн, сѣє.
Мл̃твы ѡ сна вста: Листъ, сп.
Мл̃твы На сонъ градущи. Лн, спѯ.
Послѣдова: къ С: Прича: Лн, счѯ.
Мл̃твы по С Прича: Листъ, тк
Поминанїе повседнє: Листъ, тла.
СОБОРНИКЪ Бі м Мцем, с Тропарй
и Кодакми, Гдкїми, и Сѣщи всѣ
Пасха́лїа Зрчая Ѧквчная, и неи
Нмаѧ до конца вѣка.

Bilaga 9 Utdrag ur Midnattsgudstjänst

https://www.molitvoslov.com/text1007.htm

Texten starkt förkortad.

Тропари сия, глас 8:

Се Жених грядет в полунощи, и блажен раб, его же обрящет бдяща. Недостоин же паки, его же обрящет ленящася. _ _ _

Слава: **День он страшныи** помышляющи, душе моя побди, вжигающи свещу свою, и маслом просвещающи, не веси бо когда приидет к тебе глас глаголющии: се _ _ _

И ныне: **Тебе необоримую стену** имуще вернии, и спасения утверженне, Богородице Дево молим: сопротивных советы разори и людей Своих печаль на радость преложи. Мир Свой умири и православных утверди, и о смирении мира молися, яко Ты еси Богородице, упование наше. **Господи помилуй *40*.**

Таже молитва Великаго Василия: **Иже на всяко** время, и на всяк час, на небеси и на земли, покланяемыи и славимыи, Боже Благии, долготерпеливе и _ _ _

Честнейшую херувим, и славнейшую воистину серафим, без истления Бога Слова рождьшую, сущую Богородицу Тя величаем *(поклон)*. Именем Господним _ _ _

И по изглаголании молитвы, или по Честнейшую херувим, глаголем сию молитву Великаго Василия: **Владыко Боже**, Отче Вседержителю, и Господи Сыне _ _ _

Таже, **Приидите, поклонимся**... *(трижды). И поклоны три.* _ _ _

Псалом 120

Возведох очи мои в горы, _ _ _
Псалом 133

И ныне, Богородичен: **Блажим, Тя вси** роди, Богородице Дево, в Тя бо _ _ _

Таже, молитву сию: **Помяни Господи**, иже **в надежи** воскресения, и жизни вечныя, усопшия отцы и братию нашу, и всех иже во благочестивей вере скончавшихся, _ _ _

И прощение: **Ослаби, остави, отпусти Боже**, согрешения наша, вольная и невольная, яже в слове и в деле, и яже в ведении и не в ведении, яже во уме и в помышлении, яже во дни в нощи, вся ми прости, яко Благ и Человеколюбец, аминь.

Bilaga 10 Skrivtecken

Tecken	Handskrift/ varianter	Exempel/användning
а		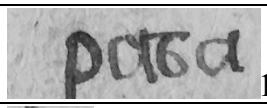 11v
б		10v
в		10v 10vv 9r
г		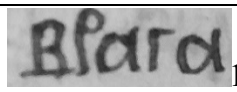 11v
д		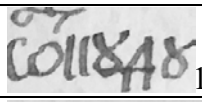 10v
є		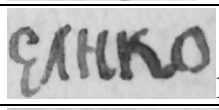 11v
ж		10v
з		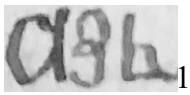 10v 6v
и	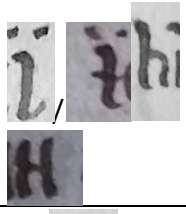	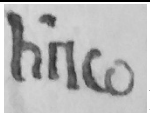 11v 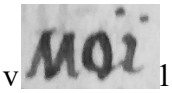 12v 9r 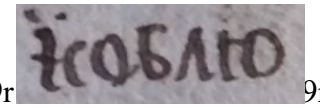 9r
к		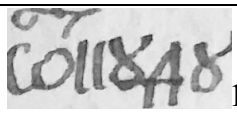 10v 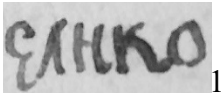 11v
л		10v
м		10v
н		12r
о	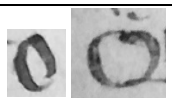	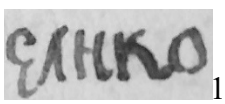 11v 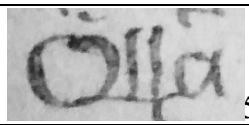 5v
п		10v

Р	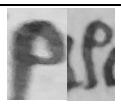	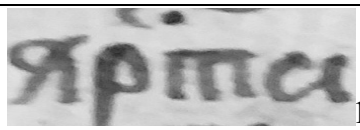 12r 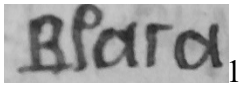 11v
С		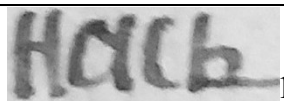 12r
Т		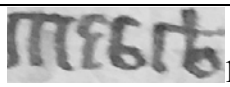 12r
Оу		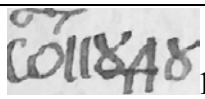 10v
Х		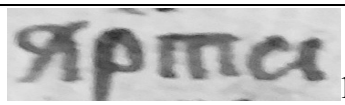 12r
Ѡ		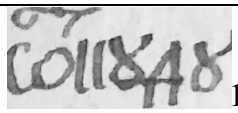 10v
Ш		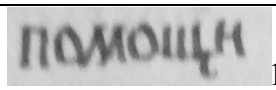 12v
Ц		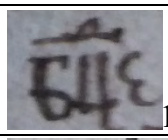 11r
Ч		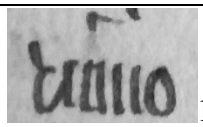 12v
Ш	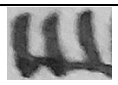	12r
Ъ		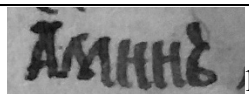 11v
Ы	?	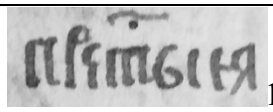 12v
Ь		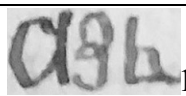 10v
Ѣ	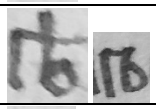	12r 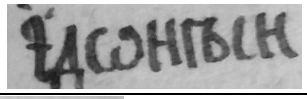 12v
Ю		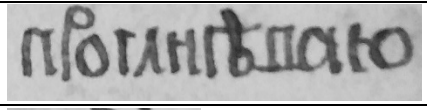 11v
Ꙗ	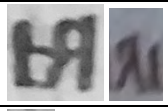	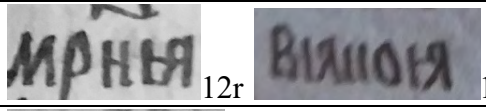 12r 10v
Ѧ		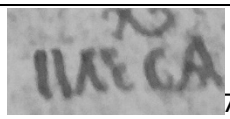 7r